

Nr 190.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående lån med statlig kreditgaranti åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen; given Stockholms slott den 8 mars 1946.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Tage Erlander.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 8 mars 1946.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, ERLANDER, DANIELSON, VOUGT, MYRDAL, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG.

Efter gemensam beredning med cheferna för social- och finansdepartementen anför chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Erlander.

Den 26 november 1945 överlämnade 1941 års befolkningsutredning betänkande om akademikernas amorteringsproblem (stat. off. utr. 1945: 51). Jag anhåller nu att till behandling få upptaga utredningens förslag.

Befolkningsutredningen har tillsammans med representanter för de yngre akademikerna övervägt skilda åtgärder i syfte att stimulera till en tidigare familjebildning bland akademikerna. Därvid har uppmärksamheten främst riktats på denna grupps ekonomiska förhållanden. Utan att taga ställning till frågan om studietidens ekonomi har befolkningsutredningen funnit sig böra pröva utvägar att lätta de ekonomiska bekymren för den kategori av akademiker, som redan avlagt akademisk examen och alltså befinner sig ute i för-

värvsarbete. Det har nämligen visat sig, att de ekonomiska svårigheterna för akademikerna icke sällan bliva större under de första åren efter avlagd examen än under själva studietiden.

Studietidens ekonomi och studiernas finansiering ha varit föremål för en omfattande uppmärksamhet under årens lopp. En systematisk och allsidig undersökning av de vid universitet och högskolor studerande svenska studenternas sociala och ekonomiska förhållanden utfördes åren 1933—36 av Sven Wicksell, Tor Jerneman och Tage Larsson (stat. off. utr. 1935: 52, 1936: 34). Sedermera har statens arbetsmarknadskommission 1943 framlagt en undersökning rörande militärtjänstgöringens inverkan på universitets- och högskoleungdomens studier och ekonomiska förhållanden (stat. off. utr. 1943: 17).

Beträffande de yngre akademikernas ekonomiska förhållanden efter avlagd examen föreligger icke samma tillgång på material. Under senare år ha specialundersökningar rörande mindre grupper dock kommit till utförande på initiativ av olika fackliga akademikerorganisationer. Sålunda utförde 1937 Sveriges yngre läkares förening en undersökning rörande de yngre läkarnas möjligheter till arbete och försörjning; 1944 utfördes av Sveriges yngre juristers förening en undersökning rörande de yngre juristernas arbetsmarknads- och levnadsvillkor och samma år utförde statsvetenskapliga intresseförbundet en löne- och arbetsmarknadsundersökning för de politices magistrarnas vidkommande.

Det framgår av det anförda, att det befintliga materialet till belysning av akademikernas ekonomiska förhållanden å ena sidan är tämligen inaktuellt och å andra sidan, i de fall då nyare undersökningar föreligga, är tämligen sparsamt. Även om det sålunda är svårt att skapa en tillförlitlig bild av den aktuella skuldsättningen bland de yngre akademikerna, erbjuder det dock ingen svårighet att konstatera att en betydande skuldsättning existerar och att denna uppenbarligen medför allvarliga konsekvenser för vederbörandes möjligheter till familjebildning o. s. v.

Då en omfattande ny utredning rörande akademikernas sociala och ekonomiska förhållanden nyligen igångsatts, har det icke syntts befolkningsutredningen lämpligt att insamla ett särskilt material till belysande av de faktorer, som påverka akademikernas familjebildning. Å andra sidan har utredningen ansett frågan om underlättandet av de yngre akademikernas amorteringsproblem icke vara av den storleksordningen att resultatet av den nyligen igångsatta utredningen torde behöva avvaktas. Det av akademikerorganisationerna understrukna behovet av åtgärder inom en nära liggande framtid talar dessutom enligt utredningens uppfattning för att denna fråga nu upptages till behandling.

Utredningen refererar de nyss nämnda tidigare undersökningarna i vad det gäller giftermålsfrekvens, barnantal och ekonomiska förhållanden inom skilda

akademikergrupper. Beträffande dessa undersökningar hänvisas till kapitel I och II i utredningens betänkande.

I kapitel III lämnar utredningen en redogörelse för hittillsvarande statliga åtgärder i syfte att ekonomiskt underlätta studier vid universitet och högskolor.

I anslutning till en på befolkningsutredningens initiativ utförd undersökning rörande statens räntefria studielån åren 1919—1940 lämnar utredningen i kapitel IV en redogörelse för erfarenheterna av den statliga kreditgivningen genom räntefria studielån åt akademiker. Av redogörelsen inhämtas följande.

Antal lån m. m. Under 22-årsperioden 1919—1940 har utdelats lån till 1 136 akademiker. Av dessa voro mer än $\frac{2}{3}$ studerande vid universitet och fria högskolor och de övriga studerande vid fackhögskolor. Endast 9 procent av samtliga låntagare voro kvinnor. Det under perioden utlånade beloppet uppgick till 4 415 425 kronor eller i medeltal 3 884 kronor per person.

Amorteringar och avskrivningar. Återbetalningen av lånen sker enligt de nu gällande bestämmelserna under loppet av 15 år räknat från det år, då studielån senast beviljats. Ränta beräknas på oguldet belopp årligen från och med tredje året efter det låntagaren varit berättigad lyfta sista delen av honom senast tilldelat lån.

Av de under åren 1919—1940 utlämnade lånen på tillhoppa 4 415 425 kronor ha vid utgången av år 1944 återbetalats 2 700 006 kronor, varjämte 74 924 kronor ha fått avskrivas. De gjorda avskrivningarna ha föranletts av låntagarens död och i några fall av sinnessjukdom och uppgå till omkring 1,7 procent av det ursprungliga lånebeloppet. Härtill kommer ett mindre antal fall, där det är osäkert, huruvida låntagarna kunna fullgöra sina återbetalningsskyldigheter.

Vid undersökningen av hur återbetalningen av de utlämnade 1 136 lånen verkställts fram till den 1 januari 1945 visade det sig, att nära hälften eller 534 lån hade helt återbetalats, medan återstående 602 lån ännu icke guldits, varav 141 icke till någon del.

Beträffande de återbetalda lånen har betalningen med få undantag skett inom föreskriven tid. Den genomsnittliga amorteringstiden för dessa 534 lån utgör $8\frac{1}{2}$ år. Endast 3 låntagare ha behövt längre tid än 15 år för att avbörd sig studieskulden, medan ytterligare 60 ha behövt 11 år eller mera.

Av de 141 lån, som icke till någon del betalats, voro vid undersökningstillfället 58 sådana lån, för vilka första amorteringen skulle erläggas 1945. Antalet låntagare, som 15 år eller mera efter det amorteringarna skulle påbörjas icke slutgiltigt likviderat studielånen, utgör 28, av vilka emellertid 5 avlidit. Av de återstående 23 ha 8 icke till någon del avbetalat studielånen.

Av låntagarna ha 29 stycken avlidit under 25-årsperioden. Av dessa hade 8 hunnit helt återbetala sina lån, under det att 12 icke gjort någon amortering.

Uppskov med amortering. Generalpoststyrelsen äger medgiva anstånd med fullgörande av amortering och ränteinbetalning och kan även bevilja ändring av amorteringsplanen. Lånen skola dock återbetalas inom 15 år från

det sista delen av lånet beviljades. Dock kan ytterligare förlängning av amorteringstiden medgivas.

Av låntagarna ha ungefär en tredjedel eller 380 stycken begärt och erhållit uppskov under ungefär 3 år med amortering av lån. Det stora antalet beviljade uppskov bör ses mot bakgrunden av att amorteringstiden före år 1937 var bestämd till högst 10 år. Efter den detta år genomförda förlängningen till 15 år har antalet uppskovsansökningar väsentligt nedgått. Anledningarna till att uppskov begärts ha varit åtskilliga. De vanligast förekommande äro inkallelser till militärtjänstgöring 71 fall, fortsatta studier 59 fall, låg lön efter examen 55 fall, familjebildning 40 fall och arbetslöshet i 23 fall.

Skuldsättningen utöver statens räntefria studielån. De belopp, som utlämnats till låntagarna i form av räntefria studielån, äro som framgår av ovanstående redogörelse förhållandevis små. Det fanns därför grundad anledning att antaga, att dessa belopp endast delvis täckt studiekostnaderna, vilka alltså i många fall måst finansieras med ytterligare upplåning.

I syfte att belysa denna för vederbörandes betalningsförmåga ingalunda oväsentliga detalj tillställdes samtliga nu levande 1 107 låntagare ett frågeformulär. Trots svårigheten att med de ofta inaktuella adressuppgifterna nå de äldre låntagarna, besvarade dock 700 låntagare eller 63 procent frågeformuläret.

Skuldsättningens fördelning på statens räntefria studielån respektive andra studielån förhåller sig för de 700 akademiker, som besvarat enquêten, sålunda:

	Kronor	Medeltal kronor
Statens räntefria studielån	2 785 253	3 979
Övriga studielån	4 734 633	6 764
	<hr/>	<hr/>
Samtliga lån	7 519 886	10 743.

De lån, utöver statens räntefria studielån, som dessa akademiker varit nödsakade upptaga, uppgå sålunda till belopp, som väsentligt överstiga de utlämnade räntefria lånen. Detta förhållande bör hållas i minnet vid bedömandet av låntagarnas förmåga till ränte- och amorteringsinbetalningar. Självfallet måste det förhållandet, att låntagarna uppenbarligen tillhöra det ekonomiskt sämst lottade skiktet bland akademikerna, menligt inverka på den framtida betalningsförmågan.

Sammanlagt 615 studerande eller 87,9 procent av samtliga som besvarat enquêten ha upptagit lån utöver de räntefria studielånen med belopp varierende mellan 100 och 42 000 kronor. Endast 85 personer ha fullföljt studierna utan andra lån. Av dessa ha många haft förvärvsarbete och andra bott i hemmet under studietiden, andra åter ha fått hjälp av släktingar.

Amorteringen av andra lån än statens räntefria studielån. 297 akademiker av de 700, som besvarat enquêten, ha meddelat, att de upprättade amorteringsplanerna kunnat följas. 44 ha uppgivit att amorteringsplan icke finnes och 13 att amorteringen icke påbörjats. Uppgifter saknas från 39 personer och 85 personer hade som tidigare uppgivits inga andra skulder än de räntefria studielånen. Återstoden, 222 personer, har förklarat sig icke kunna fullgöra amorteringarna i enlighet med upprättade planer. Orsaken härtill har uppgivits vara densamma som beträffande de räntefria studielånen.

Årsinkomsten. Rörande sin nuvarande årsinkomst har 634 låntagare lämnat uppgift. Deras medianinkomst var 10 541 kronor. Inkomsterna uppvisade emellertid avsevärda variationer. Sålunda saknade 13 låntagare inkomst, 29 låntagare hade under 4 000 kronor i årsinkomst, 42 låntagare hade under 5 000 kronor i årsinkomst, 57 låntagare hade under 6 000 kronor i årsinkomst och icke mindre än 288 av låntagarna hade inkomster mellan 8 000—13 000 kronor per år. Inkomsterna äro mycket varierande framför allt med hänsyn till utbildningskostnaderna. Sålunda ha civilingenjörer och tandläkare för närvarande uppenbarligen ett avsevärt högre löneläge än t. ex. lärare, präster och jurister. Den jämförelsevis höga medianinkomsten torde därför åtminstone delvis böra tillskrivas det förhållandevis oproportionerligt stora antalet civilingenjörer och tandläkare, som ingå i undersökningen.

De räntefria studielånenens betydelse. Det framgår av det ovanstående, att de räntefria studielånen äro ett värdefullt stöd för dem, som komma i åtnjutande av lånen. Beloppen äro emellertid icke tillräckligt stora för att ytterligare skuldsättning skall kunna undvikas. Sådan äger också rum, ofta i en avsevärd omfattning. Vid bedömandet av den betalningsförmåga, som det undersökta klientelet ådagalagt bör hänsyn tagas härtill, i all synnerhet som de här förekommande låntagarna synas vara så illa ekonomiskt lottade, att deras sammanlagda skuldsättning ligger väsentligt högre än den genomsnittliga skuldsättningen hos akademiker med studieskulder.

Det stora antal akademiker, som nödgats begära uppskov med amorteringarna, bör ses mot bakgrunden av den omfattande förekomsten av dessa banklån, vilka i regel måste amorteras under några få år. Vidare påverkar självfallet kostnaderna för det försäkringsskydd, som de flesta låntagare se sig nödsakade att hålla sig med, deras betalningsförmåga.

I kapitel V diskuterar utredningen skuldsättningens konsekvenser och framhåller, att den av statens arbetsmarknadskommission utförda undersökningen (stat. off. utr. 1943: 17) rörande bland annat universitets- och högskoleungdomens ekonomiska förhållanden visar, att en icke ringa del av de studerande uppenbarligen kommer från hem, som av allt att döma äro i stånd att genom understöd eller lån helt bestrida kostnaderna för universitets- och högskolestudierna. Utredningen anför vidare:

Om man medräknar skulder till föräldrar, ha 60,5 procent av männen och 37,3 procent av kvinnorna uppgivit sig vara skuldsatta vid undersökningstillfället. Utgår man från att samma skuldsättning föreligger för de studerande, som icke ingå i undersökningen, som för det undersökta klientelet, skulle skuldsumman för samtliga studerande vid universitet och högskolor belöpa sig till omkring 35 å 40 miljoner kronor. Omkring 46 procent av detta belopp beräknas vara skulder till föräldrar, 17,2 procent skulder till andra enskilda personer, 4,3 procent skulder till staten, 2,9 procent skulder till fonder och 29,2 procent skulder till banker och studentkårs kreditkassa. Näst skulder till föräldrar äro alltså bankskulderna de största och ej mindre än 38,7 procent av de skuldsatta männen hade vid undersökningstillfället bankskulder.

Det i vårt land praktiserade systemet med i vissa fall omfattande studiekrediter har förvisso många goda sidor, konstaterar utredningen. Med de höga

utbildningskostnader, som en akademisk examen drar med sig, ha studielånen i bank ofta varit den enda möjlighet, som stått öppen för de akademiker, som icke genom släktingar eller på annat sätt erhållit ekonomisk hjälp. Ur samhällets synpunkt har detta system medfört vissa möjligheter att tillvarata begåvning och duglighet. Men skuldsättningen har även betydande avigsidor, vilka framträda redan under studietiden, medan upplåningen pågår, men vars konsekvenser torde bliva mest påtagliga under åren närmast efter avlagd examen.

Utredningen påpekar hurusom akademikernas familjebildning på grund av den långa utbildningstiden blir avsevärt fördröjd, vilket i sin tur medför ett i vissa grupper påfallande lågt barnantal i familjerna. Icke enbart den långa utbildningstiden torde medverka härtill. Den omfattande skuldsättningen förstärker självfallet effekten ytterligare särskilt under åren närmast efter examen, då inkomsterna ännu äro relativt små och ojämna. Utredningen framhåller vidare:

Även om de ekonomiska förhållandena kunna vara pressande redan under studietiden, råder det inget tvivel om, att situationen under åren närmast efter examen är ändå ogynnsammare. De under studieåren tagna lånen, vilka i allmänhet äro amorteringsfria omkring 3—4 år, skola nu amorteras på några få år, samtidigt som den under studietiden uppskjutna familjebildningen vanligtvis äger rum. Det är icke någon onormal företeelse att en akademiker, som nyligen kommit ut i förvärvsarbete, måste göra nya lån för att kunna inlösa de gamla och skaffa sig ytterligare några amorteringsfria år. På detta sätt uppskjutas amorteringarna till en tidpunkt, då den normala familjens barnkostnader bör ha vuxit på ett sätt, som ytterligare försvårar skuldbördans amortering. Uppenbart är att situationen måste inrymma ett kraftigt incitament till en långt driven barnbegränsning.

Redan den normala amorteringen av studielånen blir med rådande korta amorteringstid pressande för låntagaren. Till de löpande ränte- och amorteringskostnaderna komma så de kostnader, som nödvändigheten av att ha ett betryggande försäkringsskydd åsamkar den skuldsatte. Vid upptagandet av lån i studentkårernas kreditkassor uppställas som villkor, att vederbörande placerar en livförsäkring som säkerhet för lånet och även om övriga kreditinstitut icke kräva detta, så hör det säkerligen numera till undantagen, att en skuldsatt akademiker icke skyddar sina borgensmän genom ett betryggande försäkringsskydd. Samtidigt med att studieskulder skola amorteras, tvingas sålunda vederbörande till en form av sparande, som i den situation i vilken han befinner sig ytterligare försvårar hans ekonomiska läge.

De studielån, som utlämnas, äro så gott som undantagslöst borgenslån. Det torde vara vanligt, att de tidigaste studielånen upptas i hembygdens sparbanker mot borgen av släktingar. De vid en senare tidpunkt upptagna lånen torde i allmänhet ha en annan karaktär och borgen av studiekamrater är här vanligt förekommande. En icke ovanlig företeelse är att det uppstår studentkretsar, där man inbördes går i borgen för varandra. Det betyder, att de i ekonomiskt avseende illa lottade, för att skaffa sig den nödvändiga studiekrediten, måste ikläda sig ett borgensansvar, som ofta uppgår till mycket betydande belopp, för lika illa ställda kamrater. Även om konsekvenserna av detta förfarande icke i allmänhet torde bli så katastrofala för vederbö-

rande, som beloppens storlek och borgensansvarets omfattning skulle kunna föranleda någon att tro, känns dock inträffade borgensförluster mycket hårt. De drabba nämligen borgensmän med svag ekonomisk bärkraft, vilka själva ha betydande studieskulder och svåra amorteringsproblem.

Det har tidigare framhållits, att det icke hör till ovanligheterna, att en skuldsatt akademiker måste dra nya lån för att kunna inlösa gamla och på så sätt få en något längre amorteringstid. Den situation, i vilken detta sker, inträffar i allmänhet under de tidigaste åren efter avlagd examen, då vederbörande alltså befinner sig ute i förvärvsarbete. Anskaffandet av borgen på dessa nya lån erbjuder problem av en delvis annan art än de tidigare studielånen. Icke endast det förhållandet, att det anses naturligt att en studerande behöver låna pengar, under det att det icke för den oinitierade kan förefalla lika självklart, att en man i 30—40 årsåldern med fast anställning och alltså regelbundna inkomster befinner sig i samma predikament, skapar nya svårigheter. Det är självfallet även ur borgensmännens synpunkt en något annan sak att ikläda sig borgen för ett långfristigt lån, då låntagaren är i 20—30 årsåldern än då han är en tio à femton år äldre familjeförsörjare. För låntagarens vidkommande kan man svårigen förbise den ur åtskilliga synpunkter svåra situationen för en människa, som i sina bästa år, trots kanske hårt arbete, måste uppträda som supplikant hos tilltänkta borgensmän för att kunna hålla ihop sin ekonomi. Den beroendeställning, som vederbörande dessutom kan tvingas in i genom att han ofta nödgas välja sina borgensmän i den begränsade krets inom vilken han i sin yrkesutövning rör sig, torde ur såväl hans egen som ur samhällets synvinkel vara mindre önskvärd.

Under studietiden har upplåningen i regel skett i mån av behov. Den samlade skuldbördan vid examens avläggande är därför ofta placerad i ett antal lån av varierande ålder, storlek och amorteringstid. Detta bidrager icke endast till att göra vederbörandes ekonomiska ställning mera svåröverskådlig, utan medför även, i den mån omläggningar och omskrivningar av äldre lån måste ske, att detta blir en tidsödande och invecklad procedur, som nödvändiggör en omfattande skriftväxling med banker, borgensmän och försäkringsbolag.

Befolkningsutredningen konstaterar, att åtskilliga yngre akademiker på grund av sin ansträngda ekonomi icke kan ägna tillbörlig tid åt att följa med utvecklingen inom sina respektive fack och hålla önskvärd kontakt med de kulturella intressesfärer, där deras medverkan vore önskvärd. I vissa fall är det klart påvisbart, att skuldbördan verkar hindrande på individens möjlighet att använda sig av de fortbildningsmöjligheter, som ofta samhället självt ställer till förfogande. Utredningen anför härom följande.

Det hör vidare till saken, att en akademisk utbildning icke bör eller anses vara avslutad i och med avläggandet av respektive examina. I medvetande härom har ett betydande antal stipendier inrättats för akademiker med avlagd examen. Hit hör bland annat en rad stipendier för vidare utbildning vid utländska universitet och högskolor. Det bör här framhållas, att den del av akademikerna, som har finansierat sina studier med lån, i realiteten är berövad varje möjlighet att söka ett sådant stipendium för längre utomlandsvistelse. Ställda inför den hopplösa uppgiften att från utlandet sköta sin ekonomi måste nämligen de mera skuldsatta bland akademikerna avstå från att konkurrera om dessa stipendier med sina bättre ställda kolleger.

Befolkningsutredningens förslag.

Utredningen har funnit sig böra taga sikte på åtgärder som direkt äro ägnade att påverka de skuldsatta akademikernas situation. Det har emellertid icke varit utredningens avsikt att taga upp alla de frågor, som en kostnadskrävande utbildning aktualiserar. Däremot har utredningen funnit sig böra taga ställning till förslag, ägnade att omedelbart bistå skuldsatta akademiker, utan att därför vara av den omfattningen, att de föregripa den omgestaltning av den kostnadskrävande utbildningens organisation, som utredningen ur demokratiska synpunkter finner vara en angelägen uppgift.

Utredningen har koncentrerat sig på problemen kring studieskulden i den mån dessa aktualiseras för akademiker med avlagd examen åren närmast efter utträdet i förvärvsarbete. Det har syntts uppenbart, att en avsevärd lättnad skulle kunna beredas de av studieskulder pressade genom en ordning, som dels möjliggör en kontinuerlig amortering av studieskulden under en längre tid än för närvarande, varigenom behovet av ny upplåning för amortering av gamla skulder skulle upphöra, dels möjliggör lättnader i det kostnadskrävande försäkringsskyddet, dels befriar vederbörande från de skiftande problem, som en ofrånkomlig känsla av beroende visavi borgensmännen otvivelaktigt kan ställa en läntagare inför, och dels slutligen även möjliggör en lämpligare placering av den, oftast i ett stort antal smärre lån på skiftande villkor, uppdelade studieskulden.

Statlig kreditgaranti för akademiker med avlagd examen.

Mot bakgrunden av de uppgifter rörande de yngre utexaminerade akademikernas förhållanden, som befolkningsutredningen återgivit i sitt betänkande, har utredningen föreslagit en statlig kreditgaranti för vissa kategorier av akademiker såsom ett medel avsett att råda bot på vissa här förut skildrade svårigheter. Utredningen har i sitt förslag helt bortsett från skulder till föräldrar och därmed jämförliga skulder ävensom från andra skulder, som icke kunna hänföras till studieskulder. Den föreslagna kreditgarantien bör nämligen enligt utredningens uppfattning ej innefatta sådana skulder.

Utredningen framhåller, att ett av de viktigaste önskemål, som förslaget avser att tillmötesgå, är önskvärdheten av att bereda möjlighet till en planmässig och under lämplig tid pågående amortering av studieskulden. Detta syntes knappast utan avsevärda svårigheter kunna realiseras, utan att den nu oftast på många smärre lån uppdelade studieskulden för vilken kreditgarantien avser att gälla sammanfördes i ett enda lån, placerat i sparbank eller kreditkassa.

Utredningen föreslår att sedan sålunda skuldsumman sammanförts i ett lån, detta lån utan omskrivning får löpa tills skulden är helt betald, även

om ändringar i amorteringsvillkoren skulle ske under tiden. Härigenom bleve det möjligt att avpassa amorteringarna till vederbörandes ekonomiska bärkraft och till andra eventuella önskemål, som kunna aktualiseras under amorteringstiden.

Utredningen föreslår, att lånen förses med statlig garanti, som gör ytterligare säkerhet i form av borgen överflödig.

Det har tidigare framhållits, att det nuvarande borgenssystemet otvivelaktigt har vissa påtagligt ogynnsamma verkningar främst för låntagaren, men även under olyckliga omständigheter för borgensmännen, vilka för övrigt, som påpekats, ofta själva i sin tur äro låntagare. I anslutning till den syn på borgenssystemet, som utredningen utvecklat, har utredningen ansett det vara av största vikt, att i samband med övriga ågärder även taga under övervägande under vilka former ett slopande av borgenskravet skulle kunna ske för de låntagares vidkommande, som det här är fråga om. Utredningens uppfattning är, att en avlagd examen, som fyller uppställda krav, i de fall då vederbörande i övrigt är en normalt skötsam person med normala förutsättningar för sin yrkesverksamhet, bör kunna betraktas som en tillräcklig säkerhet för ett lånebelopp, som avses bliva avpassat efter de grunder, som erfarenhetsmässigt kunna anses vara normala för respektive examina. I anslutning härtill föreslår utredningen att lånen måtte förses med en statlig garanti, som gör ytterligare säkerhet i form av borgen överflödig.

Lånen böra enligt utredningens förslag utlämnas utan krav på försäkringskydd.

Det har tidigare påpekats, att en normal studieskuld även medför en ibland obligatorisk och under alla förhållanden moralisk skyldighet för låntagaren att genom ett försäkringsskydd säkerställa sina borgensmän. Enligt utredningens uppfattning vore det för låntagaren lyckligast, om denna form av försäkringsskydd kunde undvaras. Det åsamkar honom icke endast betydande utgifter under en period i hans liv, då hans ekonomi är ansträngd. Det är dessutom ägnat att bortskymma det faktum, att livförsäkringens uppgift framför allt bör ses som ett skydd för hem och familj. Storleken av de livförsäkringar, som vederbörande bör hålla sig med, bör normalt avpassas efter det skydd, som familjen bedömes behöva och icke framtingas av en i ungdomen ådragen studieskuld storlek vid det tillfälle, då inga amorteringar ännu skett. Självfallet innebär storandet av försäkringsskyddet, att staten i egenskap av garant för lånen kommer i en sämre ställning och vid eventuellt inträffande dödsfall kan åsamkas förluster, mot vilka de nuvarande borgenärerna äro skyddade. Befolkningsutredningen vill emellertid trots detta förorda, att lånen utlämnas utan krav på försäkringsskydd. Utredningen anser nämligen, att detta innebär en så avsevärd fördel för den skuldsatte och hans familj, som därigenom bland annat sättes i tillfälle att åtnjuta det försäkringsskydd, som den tidigare ofta saknat, då ekonomiska förutsättningar för ett försäkringsskydd utöver det av skuldsumman framtingade endast undantagsvis torde ha förekommit, att samhället bör taga de kostnader, som kunna bli en följd härav.

Beträffande räntan å lånen anför utredningen:

Det ligger i linje med utredningens allmänna syn på den kreditgivning, varom det här rör sig, att den lägsta möjliga räntesats bör eftersträvas. De

föreslagna lånen, som äro försedda med en statsgaranti, torde ur bankteknisk synpunkt få betraktas som en mycket säker penningplacering. Kreditanstalterna stå i själva verket ingen risk utan denna tar staten på sig genom den föreslagna kreditgarantien. Ej heller i övrigt torde denna långivning komma att åsamka bankerna några större kostnader. Verksamhetens omfattning kan ej väntas bli större än att den utan besvär torde kunna skötas utan personalförstärkningar.

För de räntefria studielån, som nu utlämnas, utgår ränta från och med tredje året efter det då låntagaren varit berättigad att lyfta sista delen av honom senast tilldelat studielån i enlighet med vad som stadgas i kungörelsen den 31 december 1943 (nr 937) angående ränta å lån från statens utlåningsfonder. Räntan på lån ur lånefonden för universitetsstudier och ur allmänna studielånefonden har där fixerats till 2,5 procent.

Då enligt förslaget vederbörande kreditanstalter skola bestrida långivningen med egna medel, föreligger det vissa svårigheter att, på sätt som skett med ovannämnda lån, fastställa en viss stående räntesats. Räntan torde böra fastställas av den lånenämnd, som i enlighet med utredningens förslag avses komma att handhava denna kreditgivning. Men den bör enligt utredningens uppfattning icke tillåtas överskrida den lägsta vid utlåning från sparbankerna förekommande räntesatsen för lån mot prima botteninteckningar. För närvarande torde denna vara 3 procent.

Beträffande lånens storlek framhålles i betänkandet huvudsakligen följande.

Om syftet med det föreslagna kreditsystemet skall fullt nås bör en avsevärd del av sökandens totala skuldsumma ingå i lånet. I annat fall skulle den avsedda lättnaden i fråga om amorteringar, borgen och försäkringsskydd åtminstone delvis icke uppnås. Risk skulle också föreligga att det med statlig garanti försedda lånet skulle sättas i efterhand i fråga om amorteringar och räntebetalningar. Beträffande storleken av de belopp, som i respektive fall kunna komma i fråga för utlåning, erbjuder det vissa svårigheter att avpassa dessa med hänsyn till sökandens examen och ekonomiska situation i övrigt. Något absolut maximibelopp för respektive examina har utredningen icke ansett lämpligt fastställa.

Å andra sidan bör det i regel icke komma i fråga, att den föreslagna kreditgarantien omfattar ett större skuldbelopp än det, som hänför sig till de verkliga studiekostnaderna. Utredningen inser svårigheten att avgöra, vilket belopp av en lånesökandes skuldbörda, som hänför sig till studieskulder och vad som är att hänföra till annan skuldsättning. Utredningen förutsätter att såväl det centrala som de lokala organ, som föreslås handhava verksamheten i förekommande fall, skola inhämta alla de upplysningar, som stå att få i sådana fall, då tveksamhet kan råda. Efter ett ingående studium av den nuvarande skuldsättningen, anser sig utredningen dock ha anledning förutsätta, att antalet fall, då tveksamhet kan uppstå, huruvida hela sökandens skuldbörda är att hänföra till studiekostnader eller ej, i förhållande till antalet akademiker med studieskulder, är förhållandevis ringa.

Åtskilliga undersökningar ha utförts rörande kostnaderna för avläggandet av respektive akademiska examina. Vidare har såväl i den Wicksell-Larsonska undersökningen som i arbetsmarknadskommissionens undersökning utförts beräkningar över den slutgiltiga skuldsättningen vid avläggandet

av respektive examina. Nedanstående tabell utvisar *skuldsättningens* medium i 1 000 kronor för de skilda examina.

Examen	Uppsala universitet		Lunds universitet		Stockholms högskola		Göteborgs högskola	
	1930	1941	1930	1941	1930	1941	1930	1941
FKh	5,0	5,4	6,2	5,1	(5,0)	5,7	(4,0)	4,1
FKn	7,5	5,6	8,8	5,4	(5,0)	6,0	—	—
FMh	8,2	6,6	8,7	6,3	(3,0)	7,0	6,2	5,0
FMn	8,7	6,7	8,7	6,4	(8,3)	7,1	—	—
FLh	10,6	12,2	13,4	11,6	(12,5)	12,9	(7,8)	9,3
FLn	11,1	—	10,3	—	(10,0)	—	—	—
JK	8,1	7,9	8,3	9,0	(5,0)	8,0	—	—
TK	9,5	8,6	9,2	8,5	—	—	—	—
MK	—	5,7	10,7	7,3	—	—	—	—
ML	18,5	15,9	18,8	20,2	—	—	—	—

Ett bedömande av den skäligen *studiekostnaden* måste grunda sig bland annat såväl på undersökningar rörande den studietid, som beräknas för respektive examina — självfallet med hänsynstagande till ämneskombination och betyg — som rörande kostnaderna per termin. Då dessa faktorer ständigt torde undergå förändringar, framhåller utredningen vikten av att i framtiden hänsyn härtill tages, så att de tillämpade normerna för kreditgivningen anpassas till den aktuella studiekostnaden.

Utredningen betonar att de nämnda undersökningarna kunna tjäna som ledning för lånenämnden vid bedömandet av såväl de skilda sökandenas ekonomiska ställning som storleken av det belopp, som kan utlånas i respektive fall.

Utredningen understryker, att vare sig kraven på utbildning eller storleken av det belopp, som vederbörande anses kunna få låna, böra fastslås. Den lånenämnd, åt vilken ledningen av den föreslagna kreditgivningen föreslås uppdragen, torde beredas möjlighet att efter noggrann prövning av ansökningarna tillgodose berättigade önskemål, även då dessa icke låta sig inpassas bland de »normala» fallen.

I fråga om förhållandet mellan statens räntefria studielån och den föreslagna låneformen anföres följande.

I sådana fall då en akademiker, som önskar begagna sig av den föreslagna låneformen, bland sina lån även har statens räntefria studielån, förefaller det icke finnas anledning att överföra dessa till den nya låneformen. De lättnader i fråga om såväl borgen som försäkringsskydd, som den nya låneformen avser att bereda, erbjuda redan nu de räntefria studielånen. Utredningen finner därför skäligt föreslå, att de räntefria studielånen icke skola beröras av den här föreslagna låneformen. Emellertid finner utredningen det önskvärt att i sådana fall då låntagaren även innehar statens räntefria studielån vederbörande lånenämnder inleda samarbete vid uppgörande av amorteringsplaner m. m.

Beträffande amorteringsvillkoren yttrar utredningen följande.

Amorteringsplanerna för utlämnade lån böra upprättas av respektive lokala kreditinstitut i samråd med låntagaren och fastställas av den centrala lånenämnden. Vid upprättandet bör hänsyn tagas såväl till inkomstförhållan-

dena och inkomstutvecklingen inom sökandens fack och skuldsummans storlek som till sökandens familjestorlek och annat, som kan påverka amorteringsförmågan. Utredningen förordar att den längsta medgivna amorteringstiden måtte fixeras till 15 år, med möjlighet för lånenämnden att i fall då speciella omständigheter anses föreligga gå över denna gräns. Skulle någon låntagare vid en senare tidpunkt önska ändrade amorteringsvillkor, som medföra förlängd amorteringstid, bör motiverad framställning därom göras till vederbörande kreditinstitut, som underställer saken lånenämnden för avgörande. Låntagare, som önskar amortera lånet snabbare än amorteringsplanen medger, bör vara berättigad härtill efter anmälan till den kreditanstalt, som utlämnat lånet. Amorteringstiden synes — med hänsyn till erfarenheterna från den nuvarande låneverksamheten, där ansökningar om uppskov med återbetalning varit talrika — böra beräknas så, att uppskovs-ansökningar i möjligaste mån kan undvikas. Skulle emellertid uppskov bli nödvändigt synes detta böra få medges av respektive kreditanstalter i de fall, då uppskovet icke innebär att amorteringsplanen påtagligt förändras, vilket enligt befolkningsutredningens uppfattning kan anses vara fallet, då amorteringstiden genom uppskovet förlänges mera än ett år. I sådant fall bör avgörandet hänskjutas till lånenämnden.

Det normala bör enligt utredningen för framtiden vara, att en skuldsatt akademiker, som önskar använda sig av den föreslagna låneformen, ansöker härmed omedelbart efter det examen avlagts. Vid den tidpunkt, då låneformen för första gången blir tillgänglig, föreligger det emellertid enligt utredningens mening anledning tillämpa speciella ö v e r g å n g s b e s t ä m m e l s e r.

För de skuldsatta akademiker, som under de senare åren utexaminerats, skulle möjligheten att begagna sig av den föreslagna låneformen betyda ett effektivt stöd i den bekymmersamma situation de för närvarande ej sällan befinna sig i. Syftet med de föreslagna lånen synes vara helt förenligt med önskan att även i viss utsträckning låta redan nu utexaminerade akademiker genom dessa lån komma i tillfälle att sanera sin ekonomi. Att uppställa några generella regler för i vilka fall man bör medgiva sådan kredit torde icke låta sig göra. Vederbörande lånenämnd torde här få taga hänsyn till de mycket varierande befordringsmöjligheterna inom de olika yrkena. När det inom vissa fack först efter mångårig tjänstgöring är möjligt att erhålla en någorlunda tillfredsställande och jämn inkomst måste självfallet hänsyn härtill tagas. Befolkningsutredningen får därför föreslå, att under en övergångstid möjlighet öppnas för akademiker, som under de senare åren avlagt examen, att komma i åtnjutande av de föreslagna lånen.

Kreditgivningens organisation.

Den statliga kreditgivning, som sker i form av de räntefria studielånen, är uteslutande avsedd för dem, som bedriva studier. Den låneform, som befolkningsutredningen föreslår, tar, som framgår av förslaget motivering, sikte på dem, som redan avlagt examen. Även denna form av kreditgivning skulle man, framhåller utredningen, kunna tänka sig organiserad efter de räntefria studielånens mönster d. v. s. med ett centralt ansökningsförfarande och med de bankmässiga transaktionerna uppdragna åt postsparbanken.

Av skilda skäl har emellertid utredningen valt en annan form för organisationen.

De bankskulder, som vederbörande har, när examen avlagts, ligga som redan nämnts huvudsakligen hos sparbanker och kreditkassor belägna dels i hembygden, dels i de städer där vederbörande studerat. Dessa sparbanker och kreditkassor, som bevilja lån under vederbörandes studietid, ha själfvallet ett intresse av att dessa lån icke uppsägas omedelbart efter det att låntagaren avlagt examen och alltså ur banksynpunkt bör vara en bättre låntagare än vid den tidpunkt då lånet utlämnades. En organisationsform, som centraliserade den föreslagna kreditgivningen till ett enda kreditinstitut, skulle för sparbankerna och kreditkassorna medföra den konsekvensen, att de lån, som beviljats studerande, som sedermera avlägga examen, skulle omedelbart därefter uppsägas, under det att hos kreditinstituten skulle få kvarligga de lån, som beviljats åt studerande, som aldrig avlägga examen. Uppenbart är att förfaringsättet skulle öka bankernas risktagande beträffande studielån. Utredningen befarar, att ett sådant förfarande skulle inverka menligt på sparbankernas vilja att utlämna lån som studiekrediter och möjligen även medföra en risk för höjning av räntan på studielån. Beträffande kreditkassorna, vars enda verksamhet består i utlåning till studerande, skulle förfarandet själfvallet kunna få mindre önskvärda verkningar. En centralisation av den planerade kreditgivningen till en bank torde dessutom icke kunna ske utan att personalförstärkningar där måste äga rum.

Många skäl tala alltså enligt utredningens uppfattning för att kreditgivningen organiseras så, att lånen i största möjliga utsträckning komma att ligga kvar i den sparbank eller kreditkassa, som ursprungligen beviljat dem. Kravet på att skuldsumman sammanföres i ett enda lån kan dock ej uppges. Det medför, att låntagaren endast anlitar en kreditanstalt, vilket då naturligen oftast blir den, där huvudparten av hans skuldsumma redan är placerad eller den anstalt, där vederbörande av en eller annan anledning finner det lämpligast att ha lånet placerat. Det förefaller utredningen uppenbart, att ett sådant arrangemang erbjuder stora fördelar såväl för det allmänna som för sparbankerna och låntagaren. Det blir möjligt att utnyttja den organisation, som sparbankerna och kreditkassorna redan utbyggt, varför fördyrande organisationskostnader undvikas, samtidigt som låntagaren får möjlighet att vända sig till den sparbank eller kreditkassa han önskar, för att komma i åtnjutande av den föreslagna kreditformen.

Utredningen förordar alltså, att lånen måtte utlämnas genom sparbankernas och studentorganisationernas kreditkassors försorg.

Den lokala organisationen.

I fråga om den lokala organisationen innebär befolkningsutredningens förslag i huvudsak följande.

Ansökan om att komma i åtnjutande av den nya låneformen föreslås kunna inlämnas till varje sparbank och studentorganisations kreditkassa, som är villig lämna sin medverkan i de former, som ovan föreslagits. Vid ansökan skall, oavsett var denna inlämnas, användas ett speciellt för ändamålet avsett frågeformulär. Respektive kreditanstalt förutsättes därefter utföra en utredning av sökandens kreditvärdighet, studieresultat och övriga omständigheter, som äro av vikt vid avgörandet av hans ansökan om lån.

Tillsammans med utredning och yttrande över ansökan från det lokala kreditinstitutet översändes låneansökan för avgörande till den lånenämnd, som föreslås komma att inrättas. Sedan lånenämnden behandlat ansökan och lånet därvid beviljats underrättas respektive kreditanstalt samt låntagaren härom.

Sedan lånet alltså beviljats har låntagaren att uppsäga de berörda studielånen, vilka därefter inlösas genom det kreditinstituts försorg, där det nya lånet placerats.

Därest låntagarens ekonomiska ställning sedan lånet upptagits skulle motivera ändring i amorteringsvillkoren innebärande att amorteringstiden förlänges, bör framställning härom göras genom det kreditinstitut, där lånet är placerat. Kreditanstalten föreslås därefter avgiva ett motiverat av- eller tillstyrkande yttrande över anhållan, varefter anstalten vidarebefordrar denna till lånenämnden.

Den centrala organisationen.

Enligt nyssnämnda förslag komma lånen att utlämnas genom ett avsevärt antal sparbanker och kreditkassor. Det är enligt utredningens uppfattning av vikt att garantier skapas för ett enhetligt förfarande vid bedömandet av låneansökningarna. Det vore vanskligt att ge sig in på ett bedömande av i vilken utsträckning den föreslagna kreditformen kunde komma att utnyttjas. Med ledning av det antal examina, som normalt numera avläggas per läsår vid universiteten och högskolorna och förutsatt att förekomsten av banksskulder hos alla dem, som avlägga examen, är ungefär densamma, som framgår av arbetsmarknadskommissionens förut nämnda undersökning, uppskattar utredningen antalet utexaminerade akademiker med banksskulder till omkring 400—450 per år. Av dessa kunde endast en del beräknas vilja använda den här föreslagna låneformen. I de fall då vederbörandes skulder vore obetydliga torde man ej böra räkna med något större intresse för denna låneform. Även om antalet ansökningar per år skulle komma att uppgå till omkring 400 har befolkningsutredningen icke ansett detta vara något hinder för att låneansökningarnas definitiva avgörande uppdrages åt en särskild av Kungl. Maj:t utsedd lånenämnd. Härigenom skulle skapas säkerhet för en så vitt möjligt likformig behandling av alla ansökningar. Utredningen fortsätter:

Tidigare har föreslagits att respektive kreditinstitut skola åläggas att till lånenämnden inkomma med behövlig utredning och yttrande över varje insänd låneansökan. Har den lokala instansen tillstyrkt och lånenämnden finner sig kunna bevilja lånet, underrättas vederbörande kreditinstitut härom, varefter lånet utlämnas på sätt, som ovan föreslagits. Finner sig den centrala instansen böra avslå en tillstyrkt ansökan förfaller saken. Därest lånenämnden finner en anhållan, som avstyrkts av vederbörande kreditinstitut, dock böra beviljas, blir situationen något mera komplicerad. Det bör understrykas, att detta fall huvudsakligen har teoretiskt intresse. Därest den lokala kreditanstalten finner sig icke kunna tillstyrka en ansökan, kan man säkerligen utgå från att välgrundade skäl härför föreligga. Det torde komma att höra till sällsyntheterna, att den centrala instansen finner sig böra bevilja ett lån mot den

lokala instansens avstyrkande. Skulle emellertid så vara fallet finner utredningen, att vederbörande kreditanstalt i vanlig ordning bör utlämna lånet.

Den av Kungl. Maj:t utsedda lånenämndens sammansättning bör enligt utredningens uppfattning vara sådan att den inom sig rymmer personer, som äga förtrogenhet med de problem, som kreditgivningen aktualiserar för de av densamma berörda parterna, nämligen statsverket, kreditanstalterna och akademikerna. Å andra sidan torde det vara lämpligt att antalet ledamöter icke blir alltför stort. Med anledning härav anser sig utredningen böra förorda, att nämnden får sex ledamöter och sex suppleanter. Utredningen framhåller vikten av att bland lånenämndens ledamöter finnas såväl personer, som äga erfarenhet av studiekreditgivning, som personer med god kännedom om akademikernas speciella problem. I detta sammanhang understryker utredningen även vikten av att lånenämnden håller kontakt med akademikernas fackorganisationer.

Lånenämnden föreslås ha ordinarie sammanträde två gånger — i oktober och mars — årligen. Lånenämndens beslut skulle vara avgörande för respektive kreditanstalters utlämnande av lån med den föreslagna statsgarantien.

Uppsägning av lån.

I sådana fall, då låntagaren icke fullgör sina amorteringar och räntebetalningar enligt planen för lånet och då anledning till ändrade amorteringsvillkor icke synes föreligga, förutsättes vederbörande kreditinstitut i vanlig ordning genom påminnelser o. s. v. söka förmå vederbörande att fullgöra sina förpliktelser.

Skulle emellertid låntagaren trots detta på grund av uppenbart slarv eller nonchalans ej fullgöra sina betalningsförpliktelser inom rimlig tid, föreslås vederbörande kreditinstitut kunna hos lånenämnden göra framställning om att lånet i vanlig ordning får uppsägas. Vederbörande berövas alltså rätten att inneha lån av föreslagen karaktär och har att inbetala lånet vid risk att i annat fall utmätning företas eller vederbörande försättes i konkurs. Utredningen förutsätter, att detta förfaringssätt handhaves med öppen blick för att icke i något fall större våld brukas än nöden kräver. Ett ingripande enligt nyssnämnda förslag bör alltså endast ske, då det är uppenbart att betalningsförmåga föreligger, men betalning dock uteblir.

Överflyttning av lån till postspårbanken.

Enligt vad förut föreslagits skulle i fall, då låntagaren icke fullgör sina amorteringar och räntebetalningar enligt den uppgjorda planen för lånet, lånet under vissa omständigheter — huvudsakligen då den uteblivna betalningen beror på slarv eller bristande vilja — kunna uppsägas. Erfarenheterna från den statliga kreditgivningen i form av räntefria studielån ge enligt utredningens mening emellertid vid handen, att en låntagare oförskyllt kan råka i temporära

betalningssvårigheter, som han vid en senare tidpunkt kan väntas övervinna. Det har, anför utredningen vidare, visat sig, att man i fråga om de räntefria studielånen icke utan framgång i sådana fall har avstått från den nära till hands liggande utvägen att avskrivna lånen för att i stället avvakta den tidpunkt, då låntagarens ekonomiska läge förbättrats; förnyad överenskommelse angående en kontinuerlig amortering av skulden har då träffats.

Enligt utredningens uppfattning är ett liknande tillvägagångssätt att rekommendera beträffande de fall, då betalningssvårigheter eventuellt komma att uppstå för någon låntagare, som kommit i åtnjutande av sådant lån, som här föreslås. Frågan om ett sådant lån bör ligga kvar hos kreditinstitutet eller ej, bör enligt utredningens uppfattning överlämnas åt respektive kreditanstalter att aktualisera. Sannolikt torde åtskilliga kreditanstalter med fördel kunna åtaga sig ett framtida bevakande av dylika lån. För andra åter torde det innebära en lättnad att befrias från lånen. Enligt utredningens uppfattning böra kreditanstalterna beredas möjlighet att hos lånenämnden anhålla om att bli befriade från dessa lån. Det bör ankomma på lånenämnden att avgöra, när en sådan ansökan skall anses på grund av nyss antydda förhållanden böra tillmötesgå.

Utredningen har tagit under öfvervägande, hur man lämpligast bör förfara med dessa lån, som icke längre anses böra ligga kvar hos de lokala kreditanstalterna. Utredningen har därvid observerat det smidiga och effektiva sätt, varpå postsparbanken har handhaft lån av samma karaktär, som utlämnats av studielånefonden. Postsparbanken hade lyckats bevaka dessa lån på ett sätt, som nedbringat avskrivningarna till ett minimum. Utredningen anser, att det vore lyckligt, om postsparbankens erfarenhet på detta område i framtiden vid behov kunde utnyttjas även beträffande de lån, varom det här är fråga.

Utredningen förordar, att sådana lån, som efter beslut av lånenämnden icke längre skola ligga kvar hos de lokala kreditanstalterna, flyttas till postsparbanken. Härvid bör enligt utredningens uppfattning förfaras så, att sedan nämnden fattat sitt beslut, meddelas den lokala kreditanstalten, postsparbanken, statskontoret och låntagaren härom. Den kreditanstalt, där lånet ligger, begär därefter hos postsparbanken att få lånet inlöst. Postsparbanken äger därefter att hos statskontoret rekvirera de medel, som erfordras för inlösen av lånet, att utgå ur den för denna kreditgivning avsedda lånefonden. Det ankommer sedan på postsparbanken att i framtiden bevaka lånet.

Fondbildning för avskrivningar m. m.

För tillgodoseendet av det medelsbehov, som kan komma att uppstå dels vid den föreslagna överflyttningen av lån till postsparbanken och dels vid reglerandet av de krav, som från lokala kreditanstalter komma att ställas på statsverket på grund av den garanti, som staten iklätt sig för lån, som enligt

utredningens förslag avses komma att utlånas, föreslår utredningen, att en särskild fond, benämnd akademikerlånefonden och förvaltd av statskontoret, inrättas.

Då låntagare av en eller annan anledning icke längre kan väntas fullgöra sin betalningsskyldighet, skulle på grund av den föreslagna kreditgarantien betalningsskyldighet för statsverket inträda.

Utredningen föreslår, att i sådana fall vederbörande kreditanstalt skall hos lånenämnden göra framställning om att lånet måtte avskrivas. Sedan lånenämnden prövat ärendet och därest lånet icke befunnits höra till den kategori av lån, som enligt vad som föreslagits av lånenämnden böra överföras till postsparbanken för framtida bevakning, borde lånenämnden hos Kungl. Maj:t göra framställning om att lånet måtte avskrivas. Bifaller Kungl. Maj:t denna framställning, äger den kreditanstalt, som utlämnat lånet, att från statskontoret ur den föreslagna fonden utfå det belopp, som erfordras för skuldens gäldande.

Kostnader.

Innan någon erfarenhet vunnits beträffande efterfrågan på den föreslagna lånetypen, finner utredningen det vara vanskligt att beräkna de kostnader, som dess förslag kan medföra för statsverket.

Erfarenheterna från kreditgivningen i form av räntefria studielån ge dock vissa anvisningar beträffande omfattningen av de risker, som den föreslagna kreditgarantien kan väntas medföra för statsverket. Av de under åren 1919—1940 utlånade beloppen på tillsammans omkring 4,5 miljoner kronor ha omkring 75 000 kronor fått avskrivas och 2,7 miljoner kronor redan återbetalts av låntagarna. Avskrivningarna — gjorda främst på grund av dödsfall och sinnessjukdom — uppgå sålunda till omkring 1,7 procent av ursprungliga lånebeloppet. Verksamheten har sålunda under de tjugo år undersökningen omfattar medfört mycket blygsamma förluster för staten i förhållande till de utlånade beloppens storlek och låneverksamhetens stora sociala betydelse.

I den tidigare refererade undersökning (stat. off. utr. 1943: 17), som utförts av arbetsmarknadskommisisonen, uppskattas den sammanlagda skuldsumman för dels de akademiker, som under tiden höstterminen 1936—vårterminen 1942 avlagt examen, och dels de studerande, som icke avlagt examen men vårterminen 1942 bedrevo studier, till 35 à 40 miljoner kronor. Av detta belopp beräknades 23,3 procent vara bankkulder och 5,9 procent kulder till studentkårs kreditkassa.

Utredningen understryker att alla förutsägelser beträffande efterfrågan på de föreslagna lånen måste bli otillförlitliga. Oavsett detta framhåller befolkningsutredningen, att det knappast finnes anledning att vänta, att den föreslagna låneformen rätt brukad kommer att åsamka statsverket större förluster än de, som uppstått på de räntefria studielånen. Omfattningen av de

förluster, som statsverket under sådana omständigheter genom avsättning till den föreslagna fonden har att täcka, framginge av de tidigare anförda siffrorna, som visade, att av utlånade omkring 4,5 miljoner kronor omkring 1,7 procent fått avskrivas på grund av låntagarens dödsfall, sjukdom eller av annan anledning.

Kostnaderna för den föreslagna länenämndens verksamhet har av befolkningsutredningen ansetts böra beräknas till 10 000 kronor per år.

Yttranden.

Över befolkningsutredningens förslag ha yttranden avgivits av fullmäktige i riksbanken, statskontoret, generalpoststyrelsen, sparbanksinspektionen, försäkringsinspektionen, bank- och fondinspektionen, universitetskanslern efter hörande av vederbörande universitets- och högskolemyndigheter, överståthållarämbetet, länsstyrelserna, styrelsen för svenska bankförningen, styrelsen för svenska sparbanksföreningen, styrelsen för Uppsala studentkårs kreditkassa, styrelsen för Lunds studentkårs kreditkassa, styrelsen för Stockholms högskolas studentkårs kreditkassa, styrelsen för Sveriges yngre akademikers centralorganisation efter hörande av anslutna organisationer samt styrelsen för Sveriges förenade studentkårer efter hörande av anslutna kårer.

Allmänna principer.

Beträffande frågan huruvida ett statligt stöd i princip utformat i enlighet med befolkningsutredningens förslag bör lämnas, tillstyrkes detta av ett övervägande flertal av remissinstanserna.

Avstyrkande yttrande föreligger endast från *länsstyrelsen i Kopparbergs län*, varjämte starkt kritiska synpunkter framförts av *Stockholms högskolas rektorsnämnd*.

Kritiska synpunkter av principiell innebörd ha vidare framförts av *länsstyrelserna i Jönköpings och Göteborgs och Bohus län* samt av *styrelsen för Lunds studentkårs kreditkassa*.

Fullmäktige i riksbanken betraktar förslaget som ett provisorium i avvaktan på en mera definitiv lösning och kan som sådant i princip godtaga förslaget.

Styrelsen för svenska bankföreningen, som icke finner något vara att erinra mot förslagets allmänna tendens och ej heller vill göra gällande, att icke huvudprincipen är väl ägnad att verka underlättande på akademikernas ekonomiska förhållanden, anför dock kritiska synpunkter delvis av en vidare räckvidd.

Fullmäktige i riksbanken anför:

Det erbjuder svårigheter att på grundval av den utredning, som förebragts i betänkandet, bilda sig en bestämd uppfattning om de spörsmål, befolkningsutredningen här upptagit till behandling. Det förslag, betänkandet utmynnar i, synes emellertid fullmäktige böra betraktas blott som ett provisorium. En mera definitiv lösning av det av utredningen behandlade problemet kan icke gärna ske annat än i ett större sammanhang, vid vilket beaktande skänkes även de allmänna kreditfrågor, som äro föremål för prövning inom bankkommittén. Bedömt som ett provisorium kan förslaget av fullmäktige i princip godtagas. Fullmäktige kunna emellertid icke underlåta att framhålla, att den lösning på akademikernas amorteringsproblem, som föreslås, innebär en risköverföring från enskilda borgensmän etc. på det allmänna, vars lämplighet i och för sig kan diskuteras och vilken i varje fall bör begränsas så långt detta är möjligt utan att förslagets sociala syfte eftersättes.

Statskontoret, som anser ändamålet med förslaget behjärtansvärt, har icke funnit sig böra göra någon erinran mot dess huvuddrag, varemot i fråga om enskildheterna flera invändningar synts ämbetsverket befogade.

Sparbanksinspektionen yttrar:

Den omständigheten, att föreliggande fråga angående åstadkommande av ekonomiskt bistånd i visst hänseende till skuldsatta akademiker upptagits till behandling av befolkningsutredningen, torde såsom i föreliggande betänkande även antytts ha sin grund i befolkningspolitiska skäl. Sparbanksinspektionen kan därför icke underlåta göra den reflexionen, att det varit naturligt, om såsom en förutsättning för utlämnande av ifrågasvarande krediter villkor om familjebildning uppställts. Så har emellertid icke skett och om anledningen härtill har befolkningsutredningen icke gjort något uttalande. Sparbanksinspektionen har därför ansett sig böra behandla de föreslagna åtgärderna med bortseende från sistnämnda synpunkt, enär inspektionen ej ansett sig ha möjlighet pröva hela den serie frågor, som kunna uppkomma i ett sådant sammanhang.

Tillströmningen till universitet och högskolor har i stort sett ansetts för stor. Det finnes emellertid enligt sparbanksinspektionens förmenande anledning antaga, att de av befolkningsutredningen nu ifrågasatta åtgärderna till underlättande av akademikernas amorteringsproblem skulle komma att få till följd att sagda tillströmning ökar. Därest detta skulle bero på att det blivit lättare för obemedlade studiebegävningar att anskaffa medel för sina studier, måste ökningen så till vida anses vara av godo. Om emellertid en framtida reglering av skulderna komme att framstå såsom i viss mån garanterad, är det dock att förmoda, att icke enbart nyssnämnda kategori akademiker — eller ens studiebegävningar över huvud taget — komme att få lättare att under studietiden erhålla lån.

Rent principiellt måste det dessutom väcka vissa betänkligheter att ge en viss grupp, som — visserligen med betydande egna uppoffringar — i avsevärd omfattning på grund av det allmännas åtgärder beretts förmånen inhämta för dess försörjning betydelsefulla kunskaper, ytterligare ekonomisk hjälp utan några obligatoriska motprestationer. Härtill kan befaras, att ett sådant stöd lätt kan leda till att även andra grupper komma att göra anspråk på motsvarande förmåner.

När sparbanksinspektionen likväl nu i princip tillstyrker föreliggande förslag, sker detta med hänsyn till den allvarliga omfattning ömsesidiga borgensåtaganden nått vid åtminstone ett av våra universitet. Det torde icke kunna bestridas, att dylika förbindelser för redan hårt skuldsatta akademiker i åtskilliga fall måste befaras kunna medföra alltför tunga bördor.

Bank- och fondinspektionen anför:

Från olika synpunkter framstår det som en angelägen uppgift att förbättra akademikernas och de därmed likställdas ekonomiska ställning. Denna är ofta särskilt svår åren närmast efter avlagd examen, då amorteringen av studieskulder skall börja, och det förefaller därför naturligt, att, såsom här skett, i första hand överväga sådana stödåtgärder, varigenom amorteringen underlättas. Den av utredningen härför föreslagna anordningen synes i stort sett ändamålsenlig. Emellertid torde knappast kunna bestridas, att förslaget, sådant det utformats, innebär en viss risk för ökad skuldsättning hos de studerande. Benägenheten att skriva på för närstående och kamrater måste givetvis ökas genom vetskapen att låntagaren efter avlagd examen har möjlighet att erhålla ett statsgaranterat lån, som avlyfter de tidigare förbindelserna. Detta kan i sin tur innebära en frestelse för den studerande att upplåna medel, som icke äro direkt erforderliga för studiernas bedrivande.

Universitetskanslern uttalar:

Befolkningsutredningens förslag synes innebära en praktisk och effektiv åtgärd till lättande i visst avseende av de förutvarande akademikernas ekonomiska betryck. Jag gillar därför grundtankarna i förslaget och de huvudlinjer, som skola följas vid förslagets genomförande.

Efter att ha uttryckt önskemål om ändring av vissa detaljer i förslaget framhåller kanslern:

På samma gång jag tillstyrker det i förevarande betänkande framlagda förslaget anser jag mig böra understryka, att den utan tvekan effektivaste åtgärden för att befrämja en tidigare familjebildning bland akademikerna består i en förkortning av akademikernas för närvarande på de flesta studieområden alltför långa studietid.

Större akademiska konsistoriet i Uppsala yttrar:

Konsistoriet har med tillfredsställelse konstaterat, att 1941 års befolkningsutredning även uppmärksammat frågan om akademikernas ekonomiska förhållanden och föreslagit åtgärder i syfte att lätta de ekonomiska bekymren för de akademiker, som redan avlagt examen. Konsistoriet kan för sin del i princip ansluta sig till föreslagna åtgärder att på ett mera rationellt sätt än hittills ordna akademikernas amorteringsproblem.

Större akademiska konsistoriet i Lund anför:

Det är tydligt att en tidigare familjebildning bland akademiker i högst väsentlig grad är beroende av deras ekonomiska förhållanden. En genomgående förbättring av dessa kan väntas medföra höjd äktenskapsfrekvens och är ägnad att möjliggöra tillkomsten av ett större antal barn. Bland de åtgärder, som synas önskvärda, torde främst böra framhållas en allmän höjning av lönerna för i allmän tjänst anställda akademiker, i synnerhet i yngre åldersklasser. Vidare kunna ifrågakomma direkta stödåtgärder för att lätta

bördan av en familjs försörjning, antingen genom avlöningstillägg för dem som ha maka och barn att försörja eller genom skattelättnader eller särskilda premier åt dem. Det föreliggande betänkandet tager icke sikte på sådana åtgärder utan inskränker sig till att söka underlätta amorteringsbördan för dem, vilka för sina studier ådragit sig skulder. Även sådana åtgärder äro, i den mån de medföra ekonomisk lättnad av verklig betydelse, ägnade att underlätta familjebildning och överhuvud förbättra deras läge, som bliva föremål för dem. Konsistoriet hälsar därför befolkningsutredningens initiativ med stor tillfredsställelse.

Det bör emellertid framhållas, att en skuldbördas kännbarhet till mycket väsentlig del beror på huru mycket av gäldenärens inkomster som måste användas för dess förräntning och amortering. En förbättring av inkomstläget gör skuldbördan mindre tryckande. Och direkta åtgärder till minskning av skuldbördans tryck böra främst bedömas med hänsyn till den kostnadsbesparing, som därigenom åstadkommes. En mycket effektiv kostnadsbesparing skulle t. ex. kunna ernås genom beviljande av skattefrihet för sådant inkomstbelopp, som använts till amortering av studieskulder.

Stockholms högskolas rektorsnämnd yttrar:

Delade meningar torde knappast råda om önskvärdheten att råda bot på de olägenheter, som befolkningsutredningen andragit, och att underlätta möjligheterna för akademikerna att göra sin för samhället viktiga insats. Befolkningsutredningen har i sitt betänkande utgått från att detta skall ske genom statliga åtgärder. Rektorsnämnden är icke i tillfälle att diskutera, huruvida andra utvägar till äventyrs äro för handen. Befolkningsutredningens ståndpunkt är måhända den enda möjliga om man endast vill framlägga »förslag ägnade att omedelbart och påtagligt bistå skuldsatta akademiker». Frågan om akademikernas amorteringsproblem är eljest endast ett av de många stora och svårlösta spörsmål, som akademikernas ekonomiska förhållanden utgöra.

Det förefaller emellertid rektorsnämnden som om den anordning befolkningsutredningen föreslagit icke vore den mest ändamålsenliga.

Efter en del detaljanmärkingar framhålles vidare:

Rektorsnämnden vill understryka vikten av att dylika lån endast utlämnas åt personer, som gjort sig kända både för begåvning och skötsamhet. Det finnes icke något skäl att använda statsmedel för att hjälpa en person, som på grund av bristande begåvning först efter åtskilliga år lyckas pressa sig fram till en akademisk examen. Det är också av vikt, att låntagarna äro skötsamma personer, enär mången skuldsatt akademiker säkerligen icke tager samma hänsyn till en opersonlig statlig organisation som till borgensmän, med vilka han har personliga relationer. Därest befolkningsutredningens förslag genomfördes skulle resultatet med all säkerhet bliva, att antalet medelmåttiga eller klena examina ökades.

Göteborgs högskolas lärarråd finner det uppgjorda förslaget vara av synnerligen stort värde och dess genomförande av den största betydelse för landets studerande. Efter att ha framfört vissa förslag till utvidgning av den föreslagna kreditgarantien fortsätter rådet:

Under hänvisning till sålunda föreslagna jämkningar tillstyrker lärarrådet, att befolkningsutredningens förslag angående akademikernas amorteringsproblem snarast genomföres.

Förutom länsstyrelsen i Kopparbergs län, som avstyrkt, och länsstyrelserna i Jönköpings och Göteborgs och Bohus län, vilka framställt erinringar av principiell räckvidd, ha samtliga länsstyrelser anslutit sig till de synpunkter, som varit avgörande för befolkningsutredningens förslag. Som exempel på länsstyrelsernas motivering härför må anföras.

Överståthållarämbetet yttrar:

1941 års befolkningsutrednings syfte med förevarande betänkande är nu att anvisa en utväg till effektivt bistånd åt akademiker, som vid inträdet i förvärvsarbete ha att dragas med tyngande studieskulder.

Vad befolkningsutredningen föreslår till bemästrande av besvärligheterna, torde enligt ämbetets förmenande kunna förväntas innebära en i huvudsak tillfredsställande lösning av frågan.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anför:

Uppenbarligen skulle man genom den föreslagna anordningen kunna avsevärt lätta de yngre akademikernas ekonomiska bekymmer, vilket i sin tur sannolikt skulle stimulera till tidigare familjebildning och skänka dem arbetsro med förbättrade arbetsresultat som följd. Då förslagets genomförande icke synes komma att medföra några mera betydande förlustrisker för statsverket och kostnaderna för den organisatoriska verksamheten torde bliva ganska begränsade, vill länsstyrelsen varmt förorda förslaget.

Länsstyrelsen i Kronobergs län hälsar med tillfredsställelse de åtgärder, som befolkningsutredningen i syfte att stimulera en tidigare familjebildning och ökad nativitet rekommenderat för underlättande av skuldsatta akademikers möjligheter att komma till rätta med amorteringen av sina studielån. Efter en redogörelse för utredningens förslag fortsätter länsstyrelsen:

Det synes länsstyrelsen, som om utredningen på ett fyndigt sätt löst frågan att med små medel samt relativt obetydliga risker och kostnader för statsverket vinna förhållandevis stora resultat vid sin strävan att bereda av studieskulder tyngda akademiker välbehövlig ekonomisk lättnad.

I sitt avstyrkande yttrande anför länsstyrelsen i Kopparbergs län:

Motivet för särskilda samhällsåtgärder för att underlätta akademikernas skuldammortering anges vara önskvärdheten att för sagda samhällsgrupp befordra en tidigare familjebildning. Länsstyrelsen vill uttala starka tvivel huruvida det föregivna syftet kan nämnvärt främjas genom befolkningsutredningens förslag. Därest orsaken till de sena äktenskapen är att söka i ekonomiska svårigheter, förbättras icke vederbörandes möjligheter i någon väsentlig grad genom att staten inträder som långgivare i stället för enskilda. Såväl amortering som ränta komma att kvarstå som tyngande utgiftsposter i den skuldsattes budget.

Sannolikt är det åtskilliga andra faktorer som verka hämmande i fråga om familjebildningen för de utexaminerade akademikerna. I främsta rummet hindras de genom den ambulatoriska tillvaro som ofta förekommer bland de

yngre i de yrken varom här är fråga. Länsstyrelsen håller för troligt, att åtgärder för att stabilisera anställningsförhållandena för yngre akademiker skulle verka mer befrämjande för en tidig familjebildning inom dessa kretsar än förbättrade lånemöjligheter. Denna uppfattning stödjdes av erfarenheterna rörande de samhällsgrupper, som i ekonomiskt hänseende ha det sämre ställt än akademikerna, men som det oaktat uppvisa hög frekvens av tidiga äktenskap. Jordbrukare och industriarbetare bilda ofta familj vid unga år, tack vare vetskapen om att vara bofasta på en plats och ha en någorlunda säker förvärvsverksamhet.

Därest särskilda åtgärder skola vidtagas för att underlätta akademikernas lånemöjligheter förefaller det dock onödigt att för ändamålet tillskapa en ny form av statslån. Det synes ligga närmare till hands att utbygga systemet med statens räntefria studielån, så att denna form av statlig hjälp täckte jämväl de behov, som befolkningsutredningen velat tillgodose genom sitt förslag i föreliggande betänkande.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län konstaterar, att den betydande skuldsättningen bland de yngre akademikerna medför allvarliga konsekvenser för deras möjligheter till familjebildning och att ett underlättande av amorteringsproblemet skulle vara av stor betydelse. Åtgärder av föreslagen art måste därför i och för sig anses önskvärda. Svårigheten att praktiskt lösa problemet torde närmast hänga samman med frågan om lämplig kontroll. Länsstyrelsen anför vidare:

Det synes nämligen länsstyrelsen uppenbart, att denna möjlighet kommer att för de studerande underlätta erhållandet av studielån på ett sätt, som kan inbjuda till lättsinnig upplåning. Under tider av god penningtillgång i sparbanker och andra kreditanstalter ligger det för dessa nära till hands att visa frikostighet med långivningen och att, med tanke på den framtida statsgarantien, låta beviljade lån under studietiden stå utan att ens kräva ordentlig räntebetalning. Den statliga kreditgarantien kan på detta sätt indirekt verka på sådant sätt, att studieskulder normala totalsumma ökas och att vederbörande i det långa loppet snarast får olägenhet av en åtgärd, som åsyftat att hjälpa honom.

Skall åtgärden lända till verklig nytta, torde därför krävas, att låneverksamheten redan under studietiden följes på ett sätt, som hindrar missbruk. Att först när studierna avslutas, och det gäller att omsätta studielånen i ett statsgaranterat amorteringslån, fastställa, huruvida det är fråga om verklig studieskuld av rimlig storlek, måste nämligen bliva en ytterst vansklig sak.

Med hänsyn till dessa förhållanden vill länsstyrelsen tillstyrka förslaget i vad det gäller studielån upptagna efter det att ett system med statlig kreditgaranti införts, endast under förutsättning att lämpliga garantier mot missbruk av här berörd beskaffenhet kunna utfinnas.

Länsstyrelsen i Jönköpings län framhåller att förslagets syfte är att stimulera familjebildningen bland akademikerna. Det råder icke något tvivel om att detta är ett samhällsintresse understryker länsstyrelsen.

Enligt länsstyrelsens åsikt står den långa utbildningstiden främst bland orsakerna till den sena familjebildningen. Den därefter viktigaste torde vara svårigheten för nyexaminerade akademiker att erhålla en lön tillräcklig att

försörja en familj på. Först i tredje rummet torde enligt länsstyrelsens åsikt studieskulterna komma.

I fråga om möjligheterna att minska utbildningstidens längd understyrker länsstyrelsen önskvärdheten av att frågan om studietidens effektiva utnyttjande sorgfälligt prövas.

Länsstyrelsen anför vidare, att en ökning av inkomsterna verkar mera stimulerande för familjebildningen än motsvarande utgiftsminskning. Den sistnämnda måste för att ha någon verkan vara ganska avsevärd. Betraktar man de förmåner, som enligt förslaget skulle tillfalla de skuldtyngda akademikerna finner man, att de i stort sett utgöras av dels möjligheten till ett 15-årigt amorteringslån med en ränta som med ungefär en procent understiger räntan på borgenslån, dels befrielse från skyldigheten att för detta lån ställa borgen och att genom försäkring på eget liv skydda från förluster.

Länsstyrelsen konstaterar, att på en studieskuld på 15 000 kronor blir räntebesparingen 150 kronor per år samt en ungefär dubbelt så stor utgiftsminskning i fråga om försäkringsskyddet. I många enskilda fall komma dessa förmåner att vara till god hjälp konstaterar länsstyrelsen men det är en illusion att föreställa sig, att de i nämnvärd grad skola kunna påverka familjebildningen. I sin nuvarande utformning är förslaget allenast en stödåtgärd åt skuldtyngda akademiker.

Man måste gå längre än vad befolkningsutredningen föreslagit, om man vill nå det angivna målet, framhåller länsstyrelsen:

Befolkningsutredningen framhåller i sitt förslag svårigheten för akademikerna att under de första åren efter avlagd examen verkställa amorteringar å studieskulterna. Utredningen synes emellertid hava förbisett ett annat förhållande av stor betydelse för akademikerna, nämligen den förändring i låntagarnas läge, som orsakats av den starka skärpning av skattetrycket, som inträtt under de senaste åren. Betalningen av studieskulterna är i dag långt svårare än före krigsutbrottet. Ränteläget är visserligen för närvarande det samma, men så mycket svårare trycker amorteringarna låntagarna. Amorteringarna få ju ej i likhet med räntorna avdragas vid inkomsttaxeringen.

Länsstyrelsen framhåller, att en reform, som innebure att akademikerna medgäves rätt att under en viss tidrymd efter examen årligen vid inkomsttaxeringen avdraga visst belopp skulle vara av större betydelse än den av befolkningsutredningen föreslagna.

Svenska bankföreningen anför:

Det syftemål som befolkningsutredningen genom det framlagda förslaget velat verka för — ökade möjligheter för akademiker, som avlagt examen, att snabbt amortera sina studieskulder — är tvivelsutan behjärtansvärt och förtjänt av all uppmärksamhet. Påtagligast gör sig måhända denna angelägenhet gällande ur den synpunkt, som ligger befolkningsutredningens uppdrag nära, underlättandet av en tidigare familjebildning bland akademikerna. Men även ur mera allmän social synpunkt synes det vara av vikt, att åtgärder vidtagas för att i möjligaste mån motverka den under de senare årtiondena

alltmera framträdande försvagningen i förhållande till andra samhällsklasser av den ekonomiska ställningen hos den betydelsefulla medelklass, som omfattar större delen av de s. k. lärda yrkena.

Emot den allmänna tendensen i det av befolkningsutredningen framlagda förslaget synes sålunda intet vara att erinra. Bankföreningen vill icke heller göra gällande, att icke förslaget huvudprincip, att akademikernas under studietiden gjorda studieskulder vid examens avläggande skola kunna sammanföras till ett statsgaranterat lån med låg ränta och fördelaktiga amorteringsvillkor, är väl ägnat att verka underlättande på akademikernas ekonomiska förhållanden efter examens avläggande.

Förslaget synes dock lida av vissa svagheter. Man läser till en början kunna befara, att den allmänna utfästelse från statens sida att framdeles ordna akademikernas studieskulder på ett fördelaktigt sätt, som ett genomförande av det framlagda förslaget skulle innebära, kan komma att inbjuda unga studerande till en skuldsättning för studier utöver vad som eljest skulle hava kommit ifråga.

Bankföreningen påpekar vidare, att den avsedda ekonomiska lättningen blir ofullständig, då vederbörande förskaffat sig skulder vid sidan av de verkliga studieskulder.

De nu anförda erinringarna, anför bankföreningen vidare, sammanhänka med det förhållandet, att den utfästelse från statens sida, som förslaget innebär, samtidigt som den är obestämd till sitt innehåll, icke motsvaras av någon annan utfästelse från den studerandes sida än att han i sinom tid skall avlägga en examen. Att denna uppläggning i vissa fall kan medföra, att den föreslagna anordningen motverkar sitt eget syftemål synes vara otvivelaktigt.

Bankföreningen anser det dock kunna ifrågasättas, huruvida icke en framkomlig väg att med eliminerande av de nyss anförda betänkligheterna nå de av befolkningsutredningen åsyftade fördelarna kunde finnas i en anordning av innebörd, att en studerande vid studiernas början kunde erhålla en individuell utfästelse från statens sida, att han vid sin examens avläggande kommer att erhålla statens garanti för ett visst lånebelopp för studieskulder sanering, om han då kan visa, att han icke har skulder av annat slag och till högre belopp än som i utfästelsen angivits. Att en dylik anordning skulle på ett psykologiskt riktigare sätt vädja till den studerandes ansvars känsla och sparsamhetsintresse än den allmänna utfästelse, som den föreslagna lagstiftningen innebär, förefölle uppenbart.

Styrelsen för svenska sparbanksföreningen yttrar:

Styrelsen har i huvudsak icke något att erinra mot befolkningsutredningens förslag. Från sparbankernas sida har under senare år bedrivits en upplysningsverksamhet inriktad på att för låntagare, som lida under tryck av smålån och växellån, framhålla betydelsen av att samla sådana skulder i ett enda lån, ställt på lämplig amortering. Men för låntagaren är det ofta svårt att anskaffa den säkerhet, som sparbankerna enligt sparbankslagen äro skyldiga att kräva. Säkerhetsfrågan spelar såsom befolkningsutredningen närmare utvecklat en stor praktisk roll, icke minst av personliga skäl på låntagarens

sida. Det vore därför av stor betydelse, om denna fråga kunde lösas genom statlig garanti för lånen i enlighet med det föreliggande förslaget. Även från statens synpunkt synes förslaget lämpligt såsom ägnat att befria den statliga administrationen från de arbetsuppgifter, som sparbankerna äro beredda att för sin del påtaga sig.

Styrelsen för Uppsala studentkårs kreditkassa anför:

Befolkningsutredningens förslag innebär enligt styrelsens mening ett synnerligen värdefullt uppslag till ett förnuftigt ordnande av de skuldsatta akademikernas amorteringsproblem.

En utredning av relationen mellan akademikernas löner och deras utbildningskostnader och utbildningstid är starkt av nöden; endast efter en sådan utredning kan möjlighet vinnas att klart se vad som kan göras för en tidigare och sundare familjebildning hos akademikerna än den nuvarande.

Ett sammanförande av en skuldsatt akademikers samtliga studielån efter studiernas avslutande till ett enda statsgaranterat amorteringslån med omkring 15 års amorteringstid är synnerligen önskvärt.

Statsgarantien för dessa lån bör helt särhållas från de understöd i form av statsstipendier och räntefria studielån under studietiden, som staten medger åt väl kvalificerade men ekonomiskt svagt placerade studenter.

Styrelsen för Lunds studentkårs kreditkassa yttrar:

Den kan starkt ifrågasättas, huruvida det främst är akademikernas skuldsättning, som förorsakar deras relativt sena familjebildning. Skall dennas problem lösas, erfordras säkerligen ett betydligt djupare grepp på frågan, än det utredningen i sitt betänkande tagit. Även om greppet begränsas till akademikernas ekonomiska förhållanden, synes utredningen ha tagit alltför ytligt på problemet. Uppenbart är, att en radikal lösning av problemet om de examinerade akademikernas ekonomi och familjebildning främst är beroende av dessa akademikers inkomster och över huvud möjlighet att ekonomiskt utnyttja sin examen.

Frågan om åtgärder från samhällets sida för främjande av akademikernas familjebildning är enligt kassans åsikt, om problemet begränsas till den ekonomiska sidan, främst frågan om skäligen inkomster, om skälig säkerhet i anställningen och över huvud om skäliga möjligheter till sådan anställning som motsvarar den utbildning akademikerna hava underkastat sig. Redan en ökning av inkomstnivån med något 100-tal kronor årligen motsvarar eller överstiger, såsom nedan utvecklas, hela den ekonomiska innebörden av utredningens förslag. Därefter i betydelse kommer enligt kassans mening problemet om nedbringande på olika sätt av utbildningskostnaderna, ett problem, som utredningen, såsom ovan antytts, i detta sammanhang skjuter ifrån sig. Den stora kostnaden, t. ex. för tryckningen av doktorsavhandling, har säkerligen föranlett mer än ett uppskov av familjebildning.

De åtgärder, utredningen föreslagit för förbilligande av de examinerade akademikernas studieskulder, något lägre ränta respektive slopande av livförsäkringsskyddet, innebära givetvis för dem en ekonomisk lättnad, ehuru säkerligen av vida mindre dimensioner, än utredningen synes ha tänkt sig (»avsevärd lättnad»). Enligt utredningens tabell sid. 35 stannar skuldsättningens medium för kandidatexamina av olika slag och magisterexamina vid cirka 7 000 kronor. En räntereduktion härå av $\frac{1}{2}$ à 1 procent innebär för ett år 35 à 70 kronor. En livförsäkring å motsvarande belopp kan, förutsatt s. k. normal risk, i de åldrar varom här i regel är fråga, f. n. i de svenska liv-

försäkringsbolagen erhållas för en kostnad av cirka 50 kronor för 1 år. Den sammanlagda ekonomiska lättningen enligt utredningens förslag är alltså för ifrågavarande akademiker i genomsnitt 85 à 120 kronor under första året efter examen. I genomsnitt under hela avvecklingstiden för studieskulden blir lättningen i runt tal hälften härav eller cirka 50 à 60 kronor för år. Vid högre examina och vid högre skuldsummor över huvud blir lättningen i motsvarande mån högre, vid lägre skuldsummor lägre.

Det synes kassan uppenbart, att en ekonomisk lättning av denna storleksordning, ehuru givetvis i och för sig välkommen för den skuldsatte, saknar varje som helst avgörande betydelse för frågan om akademikernas familjebildning.

Efter en ingående granskning av förslaget detaljer anför styrelsen sammanfattningsvis följande.

Såsom sammanfattning av det nu anförda får kassan i första hand förorda en fördjupad utredning av problemet om underlättande av akademikernas familjebildning enligt bland annat de olika vägar, som berörts i inledningen till detta yttrande.

Därest utredningens förslag om lån med statsgaranti anses böra genomföras såsom en fristående åtgärd, förklarar sig kassan med tillfredsställelse vara beredd att efter förmåga medverka vid den föreslagna kreditgivningen, men hemställer, att de erinringar och förslag, som i det föregående blivit framställda, måtte vinna beaktande vid reformens slutliga utformning.

Styrelsen för Stockholms studentkårers kreditkassa yttrar:

Styrelsen vill för sin del tillstyrka befolkningsutredningens förslag, som ur skilda synpunkter torde underlätta en lösning av amorteringsproblemen för de akademiker, som avlagt examen och befinna sig ute i förvärvslivet. I detta sammanhang vill styrelsen framhålla att dess erfarenhet giver vid handen, att från akademikernas sida föreligger ett klart behov att efter avlagd examen sammanföra sina på flera lån uppdelade studieskulder till ett lån med planmässig amortering under längre tidrymd. För sådant ändamål har också kreditkassan sedan år 1939 utlämnat lån med en amorteringstid av högst 10 år »för att möjliggöra igångsättandet av den livsverksamhet, mot vilken vederbörligen avlagd slutexamen syftat» (kreditkassans § 2 i stadgarna). Denna möjlighet till omplacering av skuldbördan har med fördel utnyttjats i åtskilliga fall, dock ej i sådan omfattning, som kreditkassans styrelse räknat med, delvis beroende på svårighet med anskaffandet av borgen.

Styrelsen för Sveriges förenade studentkårer anför till en början följande.

Inom studentkretsar har under senare år diskussionen rörande de olika vägar, på vilka man kan nå fram till en demokratisering av den högre utbildningen i vårt land, tagit ny fart. Studieskuldproblemet har därvid helt naturligt trätt i förgrunden. På olika håll i utlandet ha exempelvis studenterna rest krav på fullt underhåll under studietiden i form av studielön. Sveriges förenade studentkårer har ännu icke tagit ställning till denna och därmed sammanhängande frågor.

Oavsett hur detta problem löses, måste under tiden alla möjligheter tillvaratagas att bereda de nu studerande och redan färdiga akademiker, som måst åsamka sig skulder för sin utbildning, lindring i deras mången gång svåra läge. Som en möjlighet hade Sveriges förenade studentkårer i skrivelse till Kungl.

Maj:t den 31 juli 1943 föreslagit skattefrihet för inkomstbelopp, som användas för amortering av studieskulder. Denna framställning avslogs av Kungl. Maj:t den 28 april 1944. För de nyssnämnda gruppernas del torde vara mest ändamålsenligt, om de såsom nyutexaminerade akademiker erhöles en sådan löneställning, att de vore i stånd att så snart som möjligt amortera ådragna studieskulder utan att därför behöva nedpressa sin levnadsstandard under vad som kan anses rimligt samt avstå från familjebildning. Emellertid måste även åtgärder av mera begränsad räckvidd såsom de av befolkningsutredningen föreslagna hälsas med glädje såsom ett bidrag till förbättring av akademikernas ställning. Styrelsen är emellertid angelägen understryka, att ett genomförande av det föreliggande förslaget ej kan anses innebära en slutgiltig lösning av akademikernas familjebildningsfrågor, än mindre av studieskuldproblemet. Såsom befolkningsutredningen framhållit, bör det föreliggande förslaget ej anses vara av den omfattning, att det föregriper den angelägna omorganisationen av den kostnadskrävande utbildningen. Tvärtom böra vidare enligt styrelsens mening studiekostnaderna snarast minskas eller helt elimineras, samt åldern för utträde i förvärvslivet sänkas genom en förkortning av den sammanlagda studietiden, åstadkommen genom ändamålsenligare skolundervisning, rationalisering av studierna m. m. Det föreliggande förslaget får sålunda icke undanskymma övriga stora problem, som kräva en snar lösning.

Befolkningsutredningen har rimligtvis framlagt det föreliggande förslaget huvudsakligen med utgångspunkt från befolkningspolitiska överväganden. Utredningen har genom att minska akademikernas ekonomiska svårigheter vid utträdet i förvärvslivet velat skapa ökade möjligheter till familjebildning.

Efter en redogörelse för innebörden av befolkningsutredningens förslag anför styrelsen vidare:

Huruvida de föreslagna åtgärderna komma att medföra större vinning ur befolkningspolitisk synpunkt synes styrelsen svårt att avgöra. Med all sannolikhet kommer dock den omedelbara lättningen i den ekonomiska ställningen närmast efter examen att kunna verka stimulerande på familjebildningen och även på barnalstringen.

Alldeles oavsett den roll förslaget kommer att spela ur befolkningspolitisk synpunkt, är detsamma emellertid väl motiverat genom de nyss angivna betydande förmånerna, vilka dess realiserande omedelbart skulle medföra för akademikerna.

Styrelsen är emellertid för sin del av den uppfattningen, att förslaget har betydelse även i ett helt annat hänseende än det utredningen från sina utgångspunkter haft anledning behandla (att bringa akademikerna ekonomisk lättnad). Sålunda är styrelsen övertygad, att förslaget kommer att spela en icke oväsentlig roll för den högre utbildningens demokratisering. Det torde nämligen vara ställt utom allt tvivel, att det efter förslagets genomförande kommer att bli mycket lättare att erhålla borgensmän för studielån, när dessa äro medvetna att deras borgensansvar endast varar tills låntagaren tagit sin examen. På så sätt kan förslaget väntas medföra en icke obetydlig utvidgning av de skötsamma mindre bemedlade studerandes kreditmöjligheter.

Styrelsen vill i detta sammanhang framhålla, att den skulle med största tillfredsställelse se, att systemet med statsgaranti för studielån kunde utbyggas till att avse även dem, som just skola påbörja eller äro sysselsatta med sina akademiska studier. Kunde en sådan ordning genomföras, skulle ingen be-

höva avstå från högre studier endast på grund av bristande möjligheter att erhålla kredit. Befolkningsutredningen har med hänsyn till direktiven för sin verksamhet icke kunnat inlåta sig på överväganden av detta slag. Angeläget är, att det av utredningen tagna initiativet snarast föres vidare och den föreslagna låneformens användbarhet vidgas nedåt till att gälla för alla studenter.

Styrelsen för Sveriges yngre akademikers centralorganisation yttrar:

Organisationen vill först uttala sin tillfredsställelse över det framlagda förslaget, som, därest det genomföres, kommer att utgöra ett naturligt komplement till andra statliga stödåtgärder för befrämjande av den högre utbildningen. Förslaget synes vara ägnat att lösa de skuldsatta akademikernas amorteringsproblem på ett sätt, som utan att åsamka det allmänna större kostnader likväl gör det möjligt även för den stora mängden av lågt avlönade akademiker att genomföra studieskulden amortering utan de psykologiska och sociala olägenheter, som äro förbundna med det nuvarande kreditssystemet. Förslagets realiserande skulle följaktligen medföra stora vinster ur såväl akademikernas som samhällets synpunkt. Det är även sannolikt, att den befolkningspolitiskt gynnsamma effekt, som befolkningsutredningen eftersträvar, skulle uppnås.

Förslagets praktiska huvudlinjer äro ur teknisk synpunkt smidiga och enkla samt ge icke någon anledning till erinringar. Därest den föreslagna länenämnden erhåller den sammansättning, som avses i betänkandet, synas akademikerna även bliva i tillfälle att på ett rimligt sätt göra sina synpunkter gällande vid lösningen av de mångskiftande detaljproblem, vilka uppkomma vid ett genomförande av förslaget. Organisationen anser sig fördenskull kunna avstå från att i detta sammanhang upptaga dessa till behandling.

I vårt land ha vi ännu icke kommit så synnerligen långt i strävandena att rasera de ekonomiska hinder, som möta den obemedlade eller mindre bemedlade studeranden. Den kreditgivning i form av räntefria studielån och den statliga stipendiegivning, som för närvarande förekommer, är till sin omfattning tämligen blygsam och har i vad det gäller stipendiegivningen snarast karaktären av försöksverksamhet. Om man eftersträvar att ställa utbildningsmöjligheter till förfogande för de därför mest lämpade, kan man icke tolerera att höga utbildningskostnader spärra vägen till studier och utbildning för någon grupp i samhället. Efterhand som det pågående utredningsarbetet på såväl skolans som den högre utbildningens område slutföres, torde det emellertid bliva möjligt att framlägga förslag syftande till att väsentligt reducera utbildningskostnaderna.

För dem, som redan fullbordat sina studier eller inom en nära framtid väntas göra detta, erfordras emellertid åtgärder av annan art. Det har redan tidigare varit väl känt och bekräftas såväl av befolkningsutredningens föreliggande förslag som av de därav föranledda yttrandena från remissinstanserna, att de studieskulder, som en dyrbar utbildning ej sällan drar med sig, skapa betydande ekonomiska svårigheter för låntagarna.

Befolkningsutredningen har efter överläggningar med representanter för de yngre akademikernas fackliga organisationer funnit akademikernas problem

Departementschefen.

såväl ur ekonomiska som sociala synpunkter kräva ett fördjupat studium och har därför medverkat vid tillkomsten av den inom statistiska centralbyrån pågående akademikerundersökningen.

Utredningen har emellertid i likhet med de nyssnämnda akademikerrepresentanterna kommit till den slutsatsen, att frågan om studieskuldernas amortering vore ett specialproblem, vars lösning skulle innebära betydande omedelbara fördelar för de unga skuldsatta akademikerna och icke torde erfordra belysning med ytterligare material, varför ett avvaktande av den pågående akademikerundersökningens resultat ej ansetts vare sig behövt eller med hänsyn till den tidsförlust, som skulle uppstå, ens önskvärt. Jag delar befolkningsutredningens åsikt att frågan om beredande av lämpliga amorteringsvillkor för skuldsatta akademiker och vissa med dem jämställda är ett specialproblem, som redan på basis av nu tillgängligt material på tillfredsställande sätt kan överblickas. Ytterligare utredning av denna fråga fyller enligt min uppfattning ingen förnuftig funktion, varför ärendet nu bör upptagas till prövning.

Frågan om vilken angelägenhetsgrad med avseende på önskemålet att främja en tidigare familjebildning bland akademikerna det föreliggande projektet har, i jämförelse med vissa andra i remissvaren aktualiserade åtgärder, synes icke här böra tillmätas en alltför stor betydelse, speciellt som vissa av de i remissvaren ifrågasatta åtgärderna såsom minskning av studietidens längd, minskning av studiekostnaderna genom rikligare stipendier under studietiden o. s. v. icke på något sätt äro ägnade att påverka situationen för de redan utexaminerade och dem som inom de närmaste åren väntas avlägga examen, d. v. s. just de grupper, vars aktuella situation motiverat det föreliggande förslagets framläggande. Frågan om skattefrihet för inkomstbelopp, som användas för amortering av studieskulder, har även i detta sammanhang aktualiserats. Med hänsyn till att intet torde ha inträffat, som motiverar en ändring av den avvisande hållning, som Kungl. Maj:t så sent som den 28 april 1944 intog till en framställning härom, torde åtgärder i denna riktning icke vara att vänta inom den närmaste tiden. Men även om så skulle vara fallet, kvarstår behovet av ordnade amorteringsförhållanden för de skuldsatta.

Kritiken mot det föreliggande förslagets allmänna principer synes i övrigt främst följa tvenne riktlinjer. Å ena sidan anses förslaget icke medföra några mera avsevärda ekonomiska fördelar för akademikerna och å andra sidan anses det kunna föranleda en större skuldsättning än vad som är motiverat.

Om man enbart ser till vad förslaget tillför akademikerna i form av räntelättnader och inbesparade försäkringspremier, blir beloppet förvisso icke utan betydelse för en skuldsatt akademiker med små inkomster, men dock jämförelsevis blygsamt. Detta ligger ju också i själva principen för förslaget, som icke är avsett att vara en subvention, utan en hjälp till självhjälp från statsmakternas sida. Att se förslaget enbart ur synvinkeln vad det innebär för lån-

tagarna omräknat i kontanter är emellertid enligt min uppfattning att förbise dess väsentligaste innehåll.

Befolkningsutredningens förslag är ägnat att skänka stadga och ryggrad åt vederbörandes ekonomi. Hans skulder samlas i ett lån, för vilket en amorteringsplan uppgöres sträckande sig över i allmänhet högst 15 år, i vissa undantagsfall dock längre, han befrias från borgensbekymren och en kostsam överförsäkring undviks. Enligt min mening skapas härigenom hos låntagaren icke blott förutsättningar för en sund ekonomi; det förödmjukande borgenssystemets slopande är dessutom ägnat att skänka vederbörande en friare och mera oberoende ställning än han i annat fall skulle kunna intaga. Ur samhällets synvinkel är detta en avsevärd fördel, som erhålles mot ett, med all sannolikhet ringa, risktagande från samhällets sida.

Det förhållandet, att förslaget avser att vara en hjälp för låntagarna i deras strävan att betala sina skulder och alltså icke medför annat än blygsamma fördelar omräknat i kontanter, är enligt mitt förmenande en garanti för att någon skuldsättning utöver vad som eljest skulle äga rum icke kommer att föranledas av de föreslagna åtgärderna. Någon generell utfästelse från samhällets sida att lån med statlig garanti skall erhållas av var och en som avlagt viss examen innebär icke befolkningsutredningens förslag. Varje ansökan om lån förutsättes bliva noga granskad i två instanser, där låntagarens kvalifikationer för lån grundligt prövas. Enligt min uppfattning tillgodoser detta alla rimliga krav, som från samhällets sida kunna ställas, på kontroll över den föreslagna kreditgivningen.

Till de allmänna principerna för befolkningsutredningens förslag kan jag sålunda ansluta mig.

Borgen.

Befolkningsutredningens förslag, att ytterligare säkerhet i form av borgen för de här ifrågakvarande lånen ej skall krävas, ha remissinstanserna i den mån de särskilt yttrat sig härom med ett undantag *tillstyrkt*.

Styrelsen för Lunds studentkårs kreditkassa anser, att förslaget för många akademiker, som i annat fall skulle ha drabbats av borgensförluster, kommer att innebära ett undvikande av en ekonomisk belastning, som ej sällan medfört en försämrad ekonomi vid mognare år och säkerligen mer än en gång menligt inverkat på familjebildning och barnantal. Om staten vill övertaga sådana förluster, yttrar styrelsen, måste detta vara mycket välkommet och anför vidare:

Emellertid bör framhållas, att anskaffande av borgen för ett samlat studielån efter avlagd examen i regel icke bör möta alltför stora svårigheter för låntagaren. Borgen finnes ju nämligen så gott som alltid redan för hela lånebeloppet. I många fall torde det då icke vara svårt att hos borgensmännen just vid studietidens slut vinna förståelse för en omläggning och rationalisering av studieskulden. Visserligen torde många borgensmän för

särskilda lån vara ovilliga att tillsammans med nya kanske för dem okända borgensmän, ikläda sig ansvar för hela beloppet av ett samlat lån. Men en sådan utvidgning av ansvaret skulle, med en lämplig form för borgensförbindelserna, icke vara erforderlig.

Från allmän synpunkt och på längre sikt möta vissa betänkligheter mot eftergivande av alla krav på borgen för ett lån med statsgaranti, även bortsett från den kostnad det måste medföra för det allmänna. Anordningen medför icke någon direkt hjälp för de i ekonomiskt hänseende sämst ställda bland de studerande och bland dem, som skulle önska att bedriva studier, om de kunde finansiera dem. Ty eftersom borgen alltjämt måste ställas vid upptagande av studielån, komma de, som ej kunna uppdriva godtagbar borgen, alltjämt att sakna möjlighet att erhålla lån, för vilkas belopp senare statsgaranti kunde erhållas. Visserligen kan det antagas, att dessa svårigheter komma att minskas på grund av utsikten till statsgaranti. Den antagliga ökade lättheten att erhålla studielån är å sin sida förenad med vissa risker. Den kan nämligen, då stiftandet av de skulder som framdeles kunna bli föremål för statsgaranti icke i någon mån är ställt under kontroll eller till beloppet begränsat, i en del fall leda till minskad återhållsamhet vid sökandet av studielån med ty åtföljande ökad skuldbörda för ifrågavarande akademiker. Häri ligger enligt kassans mening en fara.

Departementschefen.

Ett accepterande i princip av befolkningsutredningens förslag om lån med statlig garanti innebär enligt min mening även ett accepterande av vad befolkningsutredningen föreslagit angående borgenskravets slopande. Mot utredningens förslag i denna del har jag sålunda intet att erinra.

Försäkringsskyddet.

Ett antal remissinstanser har gjort uttalanden med anledning av befolkningsutredningens förslag att lånen skola utlämnas utan krav på försäkringsskydd.

Under hänvisning till att de föreslagna åtgärderna innebära en risköverföring från enskilda borgensmän etc. på det allmänna, vars lämplighet i och för sig kan diskuteras och vilken bör begränsas så långt möjligt utan att förslagets sociala syfte eftersättes, anse *fullmäktige i riksbanken* i motsats till befolkningsutredningen det rimligt att principiellt uppställa krav på försäkringsskydd. Fullmäktige anföra vidare:

De låntagare, det här är fråga om, torde för övrigt i samband med upptagandet av lån under studietiden i allmänhet hava lämnat livförsäkringar som tilläggssäkerhet för lånen. Denna ståndpunkt bör icke utesluta dispensmöjlighet för lånenämnden beträffande låntagare, som på grund av nedsatt hälsotillstånd skulle få vidkännas särskilt betungande premieutgifter.

Statskontoret yttrar:

Befolkningsutredningen har föreslagit, att de statsgaranterade lånen skola utlämnas utan försäkringsskydd. Därest statskontorets förslag om begränsad statsgaranti antages, lära sparbankerna och kreditkassorna komma att fordra sådant skydd för den icke statsgaranterade delen av lånet. Enligt

statskontorets mening saknas även anledning att utan vidare eftersätta kravet på försäkringsskydd beträffande den statsgaranterade delen. För vinnande av det med förslaget avsedda syftet, torde det vara tillräckligt, att den skuldsattes familj erhåller prioritetsrätt till åtnjutande av försäkringsskyddet. Så länge låntagaren lever ogift, bör däremot staten — lånegaranten — skäligen kunna göra anspråk på att stå som förmånstagare vid försäkringens utfallande. Statskontoret får därför föreslå, att bestämmelser härom intagas i kungörelsen. För det fall att en låntagare icke redan innehar livförsäkring, som täcker hela lånesumman, och det med hänsyn till omständigheterna icke skäligen kan påfordras, att han anskaffar sådan försäkring, synes rätt böra medgivas lånenämnden att meddela erforderlig dispens.

Sparbanksinspektionen uttalar en viss tveksamhet beträffande förslaget om att de ifrågavarande lånen skola utlämnas utan krav på försäkringsskydd. Inspektionen anför vidare:

Enligt utredningen synes det främsta skälet till avskrivningar å de statliga räntefria studielånen vara dödsfall bland låntagarna. Men icke endast för staten såsom garant för krediten utan även med tanke på låntagarens och dennes familjs bästa är ett lämpligt avpassat försäkringsskydd önskvärt. Det är att befara att, om det för närvarande av kreditanstalterna i stor utsträckning upprätthållna kravet på försäkringsskydd släppes, alltför många låntagare skulle komma att uppskjuta anskaffandet av för familjen betryggande försäkring måhända till en tidpunkt efter det studieskuldena slutbetalts, då sådana faktorer kunna ha tillkommit, som försvåra eller rent av omöjliggöra erhållande av försäkring. Inspektionen vill även fästa uppmärksamheten på att endast den del av försäkringspremien, som motsvarar dödsfallsrisken, bör betraktas såsom låneomkostnad, medan återstoden i huvudsak utgör en av den försäkrade gjord besparing, låt vara av tvångskaraktär. Det bör vidare beaktas, att försäkringsskyddet för låntagarens familj successivt ökar allt eftersom lånet återbetalas.

Försäkringsinspektionen yttrar:

Ehuru genom ett lämpligare val av försäkringsformer i fråga om de av lånen föranledda försäkringarna de av utredningen omnämnda olägenheterna sannolikt i väsentlig grad skulle kunna undanröjas, vill försäkringsinspektionen likväl tillstyrka, att de av utredningen föreslagna lånen med statlig garanti utlämnas utan säkerhet i form av försäkring. Utredningen synes emellertid avse, att, då en låntagare avlider, statens garanti skulle tagas i anspråk endast i den mån långivaren icke kan erhålla täckning för lånet ur den avlidnes kvarlåtenskap. Enligt inspektionens mening vore det lämpligare, att staten vid låntagares död obligatoriskt täckte den icke amorterade delen av lånet. Kostnaden för en sådan anordning skulle säkerligen endast obetydligt överstiga kostnaden för den anordning, som utredningen synes avse.

Inspektionen anför vidare, att därest det anses lämpligt kunde för nämnda förmån en avgift uttagas av låntagarna genom en relativt obetydlig förhöjning av låneräntan. På grundval av inspektionen utförda beräkningar synes en förhöjning med 0,35 procent vara tillfyllest.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anför:

Utredningen har intagit den ståndpunkten, att de förluster, som kunna uppstå i anledning av den statliga garantien — främst på grund av låntagares död — böra helt bäras av staten. Ehuru såsom förut antytts kostnaderna härför icke torde bliva av mera betydande storlek, har länsstyrelsen ansett sig av principiella skäl böra upptaga förevarande spørsmål till behandling. Redan det förhållandet att akademikerna för inlösen av sina utestående studieskulder erhålla ett samlingslån med lång amorteringstid innebär en betydande förmån, som i huvudsak torde undanröja deras mera överhängande ekonomiska bekymmer. Räntans storlek synes däremot med de lånebelopp, varom fråga är — i genomsnitt tusentals kronor — vara av ganska underordnad betydelse. Utredningen förutsätter, att med hänsyn till nuvarande ränteläge låneräntan skulle till en början kunna bestämmas till tre procent. Därest till denna låneränta lades en låneavgift till staten på förslagsvis $\frac{1}{4}$ procent, torde full täckning kunna erhållas för statens förluster i följd av statsgarantien. Det ytterligare belopp, som varje låntagare härigenom skulle nödgas erlägga årligen, skulle med utgångspunkt från de av utredningen beräknade skuldsummornas storlek i genomsnitt komma att röra sig om 10 à 20 kronor och kan följaktligen icke anses bliva tyngande. Då man beaktar, att ifrågavarande låntagare haft fördelen att åtnjuta så gott som kostnadsfri undervisning vid universitet och högskolor och att de inom icke alltför avlägsen framtid i regel nå upp till inkomster, som högst avsevärt överstiga vad övriga medborgare kunna uppnå, anser länsstyrelsen starka principiella skäl tala för att de själva gälda å kreditgivningen uppkommande förluster. Såsom nyss anförts kan därigenom syftet med ifrågavarande statliga garanti icke anses i någon mån bliva äventyrat.

Styrelsen för Lunds studentkärs kreditkassa yttrar:

Vad utredningen anført härom synes kassan föråldrat samt nästan genomgående ohållbart. Visserligen är det riktigt, att kravet på livförsäkring såsom supplementär säkerhet för kreditgivare och, i förekommande fall, borgensmän medför en ökad utgift för låntagaren. Denna motsvaras dock av befrielse från amortering vid inträffat dödsfall. Av det av kassan under åren 1923—1944 på amorteringslån utlämnade beloppet, 7 667 510 kronor, har hittills 90 624 kronor eller icke mindre än 1,2 procent amorterats genom livförsäkring vid låntagarens död, belopp, som givetvis successivt komma att ökas innan lånen avvecklats. Om kostnaden för försäkringsskyddet synes emellertid utredningen ha en högst överdriven uppfattning. För de åldrar, varom här i regel är fråga, kan i normala fall livförsäkring erhållas mot en årlig kostnad av allenast 0,7 à 0,8 procent av det aktuella lånebeloppet. För krediten under studietiden, vilken ju enligt utredningens förslag icke omfattas av den statliga garantien, kommer givetvis kravet på försäkringsskydd att bibehållas i huvudsakligen samma utsträckning som för närvarande. Vid den föreslagna omläggningen av den samlade studieskulden förefinnas alltså i regel redan de erforderliga livförsäkringarna. Slopas vid denna tidpunkt kravet på livförsäkringsskydd, komma de förefintliga livförsäkringarna säkerligen att i viss utsträckning annulleras, då försäkringarna ju i regel icke omedelbart behövas för annat ändamål — endast undantagsvis torde låntagaren-försäkringstagaren vid denna tidpunkt vara gift eller stå i begrepp att ingå äktenskap. Genom annulationen tillfogas försäkringstagaren alltid en förlust och, när han längre fram ånyo önskar teckna livför-

säkring, nödgas han vidare alltid på grund av högre ålder och därjämte icke sällan på grund av försämrad hälsa erlagga högre premier än för den annulerade försäkringen. Bibehålles försäkringen vid oförändrat belopp, frigöres den ju för övrigt successivt för bland annat det skydd för hem och familj, för vilket utredningen vill reservera livförsäkringen. Enligt kassans mening har kravet på livförsäkring vid studielånet ett icke obetydligt uppfostrande och så att säga moraliskt värde och enligt kassans erfarenhet uttala låntagarna ytterst sällan missnöje med kassans krav på livförsäkringsskydd.

Befolkningsutredningens förslag innebär, att de livförsäkringar, som vederbörande låntagare har vid examens avläggande, i den mån de varit avsedda som skydd för borgensmän, frigöres för andra ändamål. Låntagaren kommer alltså i tillfälle att avgöra sitt behov av försäkringsskydd utan inverkan av faktorer, som i normala fall ej torde påverka en försäkringstagares uppskattning av sitt försäkringsbehov. Att detta skulle medföra anullering av tidigare tagna livförsäkringar förefaller mindre troligt, snarare torde en följd av förslaget bliva att låntagarna, vilka äro i den ålder, då familjebildning vanligtvis sker, genom den föreslagna åtgärden kunna ställa ett tillfredsställande försäkringsskydd till sin familjs disposition utan att därför tvingas teckna ytterligare försäkringar. Att genom en mindre räntehöjning påföra låntagarna de förluster, som kunna drabba statsverket, anser jag med hänsyn till de obetydliga risker, som statsverket här tar, ej vara ändamålsenligt. Jag ansluter mig alltså till befolkningsutredningens förslag.

I detta sammanhang har också frågan huruvida staten vid låntagares frånfälle obligatoriskt skall täcka den icke amorterade delen av lånet aktualiserats. Befolkningsutredningen har föreslagit, att frågan om efterskänkande av fordran på grund av utlämnat lån i varje fall skall hänskjutas till Kungl. Maj:ts prövning. Vad befolkningsutredningen sålunda föreslagit har under en följd av år tillämpats i fråga om statens räntefria studielån, varvid det visat sig vara fördelaktigt att kunna avgöra frågan, i vilken utsträckning statens fordran skall avskrivas, med hänsyn till den ekonomiska situationen i de särskilda fallen. Att däremot göra en generell utfästelse från statens sida om avskrivning av det icke amorterade beloppet torde vara mindre lämpligt.

Till utredningens nu ifrågavarande förslag kan jag således i huvudsak ansluta mig. Emellertid finner jag det angeläget påpeka, att Kungl. Maj:ts prövning i nyss berörda fall självfallet bör lämna rum för alla tillbörliga hänsyn till de efterlevandes intressen.

Kreditgarantiens anordnande och giltighet.

I några av de avgivna yttrandena har befolkningsutredningens förslag i vad det gäller kreditgarantiens omfattning och giltighet varit föremål för uppmärksamhet.

Statskontoret föreslår, att den statliga kreditgarantien för erhållande av säkerhet för att vederbörande kreditinstitut verkligen med omsorg full-

göra sina åligganden begränsas så, att den vid varje tillfälle omfattar förslagsvis 80 procent av den oguldna lånesumman.

Sparbanksinspektionen framhåller:

Inspektionen förutsätter, att med den nya låneformen utfäst garanti kommer att i princip ordnas efter ungefär samma grunder, som gälla för de statliga exportkreditgarantierna, och att alltså riksdagen har att taga ställning till statsgarantiens omfattning. Endast ett anvisningsförfarande i likhet med vad som sker beträffande andra statliga lånefonder skulle nämligen få till följd, att medelsanvisningen komme att i huvudsak avse redan föreliggande förluster, varigenom riksdagen icke skulle komma att bestämma storleken av lånegarantien.

Inspektionen anför vidare:

I detta sammanhang kan inspektionen icke heller underlåta att något beröra frågan om hur länge statens garanti för visst lån skall anses gälla. Om man kan utgå från att den tioåriga preskriptionen aldrig skulle komma att återopas av staten, synas likväl bestämmelser vara av nöden angående den tid, inom vilken långivare skall anmäla sitt krav mot staten på grund av lån, som icke återbetalas i föreskriven ordning. Det kan knappast vara lämpligt, att långivare trots uraktlåtna indrivningsåtgärder eller på eget bevåg lämnade anstånd skall vara skyddad av statens garanti under obegränsad tid.

Länsstyrelsen i Uppsala län yttrar:

Däremot synes det tveksamt huruvida summan av den garanti, som av staten lämnas för ifrågavarande av lokala kreditanstalter utlämnade lån, skall såsom förslaget synes förutsätta vara obegränsad. Det torde sålunda kunna ifrågasättas, om ej den totala kreditgarantien bör av riksdagen bestämmas till visst belopp, som ej må överskridas.

Länsstyrelsen i Jämtlands län har med instämmande hänvisat till ett av *Jämtlands läns sparbank* avgivet yttrande rörande sådana lån, där låntagaren icke fullgör sina förpliktelser:

I fråga om dessa lån komma bankerna sålunda i viss mån i sämre ställning än beträffande andra lån, försedda med proprieborgen, därvid bankerna kunna direkt vända sig mot borgensmännen. Det kan därför ifrågasättas om icke den av utredningsmännen förespeglade möjligheten för bankerna att bli befriade från vissa lån bort utformas såsom en ovillkorlig rätt för dem att, då låntagaren brister i fullgörandet av sina skyldigheter, få lånet inlöst av staten.

Departement-
schefen.

En på förhand av riksdagen fastställd omfattning av den föreslagna kreditgarantien synes medföra vissa svårigheter vid det föreliggande förslagens realiserande. Utöver den prövning av låneansökningarna, som förutsättes ske i enlighet med det föreliggande förslaget, torde, därest kreditgarantiens omfattning på förhand fastställles, i sådana fall, då ansökningar om lån föreligga till större sammanlagt belopp än den fastställda kreditgarantien medger, en ytterligare prövning av låneansökningarna bli erforderlig med hänsyn till nödvändigheten att avvisa ett antal lånesökande, som

enligt de allmänna grunderna i annat fall skulle beviljats sökt lån. Å andra sidan skulle en på förhand fastställd omfattning av kreditgarantien för det fall att efterfrågan på lån vore ringa kunna tänkas uppmuntra till en generösare kreditgivning än avsett är. Under alla omständigheter torde vissa svårigheter att genomföra en likformig behandling av alla låneansökningar vara att vänta, för den händelse kreditgarantiens omfattning på förhand skulle fastställas.

Kravet härpå torde icke heller ha avsett att åstadkomma en inskränkning av kreditgivningen utöver vad som följer av förslagets allmänna principer utan snarast att bereda riksdagen tillfälle att följa denna kreditgivnings utveckling. Detta önskemål torde emellertid få anses vara tillgodosett genom att lånenämnden i likhet med vad som för närvarande är fallet med studielånenämnden avlämnar årliga redogörelser för sin verksamhet.

Jag anser mig därför böra ansluta mig till vad befolkningsutredningen i detta avseende föreslagit.

Mot befolkningsutredningens förslag att kreditgarantiens giltighet i vissa fall skall vara beroende av lånenämndens beslut ha erinringar framställts. Jag ansluter mig till den av länsstyrelsen i Jämtlands län framförda uppfattningen, att vederbörande kreditinstituts rätt, att, då låntagaren brister i fullgörandet av sina skyldigheter, få lånet inlöst av staten, bör vara ovillkorlig.

Frågan om hur länge statens garanti för visst lån skall anses gälla har vidare berörts. Jag delar de av sparbanksinspektionen framförda synpunkterna och anser, att befolkningsutredningens förslag i detta avseende bör kompletteras med en bestämmelse om att den anmälan, som enligt befolkningsutredningens förslag av vederbörande kreditinstitut skall göras hos lånenämnden i sådana fall, då låntagare ej fullgöra sina skyldigheter, skall ske senast ett år från förfallodagen räknat, varefter i annat fall den statliga garantien upphör att gälla.

Räntan.

Befolkningsutredningens förslag att räntan skall fastställas av lånenämnden och ej tillåtas överskrida den lägsta vid utlåning från sparbankerna förekommande räntan för lån mot prima botteninteckningar har berörts i ett antal remissvar.

Sparbanksinspektionen yttrar:

Det är tveksamt om den räntesats, som utgår för obundna bottenlån, kan komma att visa sig tillräcklig för täckandet av kostnaderna för utlåningen. Först sedan erfarenhet vunnits kan detta bedömas.

Det torde vara av vikt, att det kommer till klart uttryck, att den vid

lånets utlämnande medgivna räntemarginalen icke under lånetiden kan minskas utan den långivande sparbankens samtycke.

Styrelsen för Lunds studentkårs kreditkassa anför:

Kassan torde svårligen bliva i stånd att bestrida den nya rörelsen med en marginalränta av endast $\frac{1}{2}$ procent över sparbankernas inlåningsränta, åtminstone i det fall att denna rörelsegren skulle bliva av jämförelsevis stor omfattning. Och det vore icke rimligt att av övriga låntagare — dem, som ännu studera vid universitetet — uttaga en förhöjd ränta för att erhålla medel att bestrida omkostnaderna för de statsgaranterade lånen. Kassan får därför hemställa att räntan för dessa får överskrida sparbankernas inlåningsränta med intill $\frac{3}{4}$ procent. — I detta sammanhang anmärkes, att kassans förvaltningskostnader äro jämförelsevis låga.

Styrelsen för Uppsala studentkårs kreditkassa yttrar:

Sitt förlagskapital upplånar kassan av Uppsala sparbank för en ränta som med $\frac{1}{2}$ procent överstiger bankens inlåningsränta. Så vitt styrelsen nu kan se måste kassan avstå från att förmedla statsgaranterade amorteringslån därest den föreslagna räntefoten skulle tillämpas.

Sedan Uppsala sparbank med hänsyn till önskvärdheten att kreditkassan åtager sig denna förmedling i stället för sparbanken förklarar sig villig sänka sin ränta på kassans förlagslån till $\frac{1}{4}$ procent över inlåningsräntan, anser sig styrelsen kunna utlämna de föreslagna lånen, därest räntan fixeras till $\frac{3}{4}$ procent över sparbankernas inlåningsränta.

Styrelsen för svenska sparbanksföreningen anför:

Beträffande räntan på ifrågavarande lån har befolkningsutredningen föreslagit, att räntan skall bestämmas av lånenämnden och ej överstiga »den lägsta vid utlåning från sparbank förekommande räntesatsen för lån mot prima botteninteckning». Styrelsen har intet att erinra mot detta förslag i sak, men den föreslagna ordalydelsen synes giva anledning till en viss tveksamhet vid tillämpningen.

För att nå det mål, som befolkningsutredningen åsyftar, är det riktigare och lämpligare att formulera bestämmelsen så, att räntan ej med mer än $\frac{1}{2}$ procent må överstiga sparbankernas vanliga inlåningsränta, vilken för närvarande är 2,5 procent. Den angivna marginalräntan $\frac{1}{2}$ procent är för åtskilliga sparbanker alltför knapp för att den skall täcka deras utgifter men är å andra sidan den vanliga för de obundna prima bottenlånen.

Departement-
schefen.

Även om de skäl, som från kreditkassornas sida framförts som motive- ring för en högre marginalränta än den, som följer av det föreliggande förslaget, icke äro utan betydelse för kassornas möjligheter att förmedla de föreslagna lånen, anser jag mig icke enbart av denna anledning kunna medverka till en höjning av räntan med $\frac{1}{4}$ procent. Jag anser mig emellertid böra förorda den av svenska sparbanksföreningen framförda uppfattningen, att räntan skall bestämmas så, att den ej med mera än $\frac{1}{2}$ procent må överstiga sparbankernas vanliga inlåningsränta. I sak torde detta endast innebära en anslutning till vad befolkningsutredningen anfört rörande den skäliga

räntan på dessa lån. Erforderliga direktiv rörande en räntesättning i huvudsaklig överensstämmelse med här förordade grunder torde böra lämnas av Kungl. Maj:t.

Lånens storlek.

Befolkningsutredningens förslag att lånebeloppens storlek skall avgöras av lånenämnden i varje särskilt fall har föranlett uttalanden av ett antal remissinstanser.

Statskontoret yttrar: .

Statskontoret kan icke biträda utredningens uppfattning härutinnan utan får för sin del föreslå, att den vidsträckta fullmakt, som enligt utredningens förslag skulle givas lånenämnden, begränsas genom en för de olika examina lämpligt avvägd maximering av lånesumman, vilket väl torde låta sig göra på grundval av vunna erfarenheter.

Länsstyrelsen i Jönköpings län anför:

Det bör klart sägas ifrån, att lån endast då alldeles särskilda omständigheter därtill föranleda må beviljas med högre belopp än den beräknade normala kostnaden för avlagd examen.

Länsstyrelsen framhåller även, att lån icke böra beviljas personer med onormalt stora skulder.

Länsstyrelsen i Kalmar län framhåller, att en maximering av lånebeloppen för de olika examina bör införas. Detta synes enligt länsstyrelsens mening påkallat av önskvärdheten att de studerande från början planera sina studier på lämpligt sätt och genomföra dem inom rimlig tid. *Styrelsen för Lunds studentkårs kreditkassa* framhåller, att det i praktiken kommer att bli mycket svårt för att icke säga i regel omöjligt att påvisa, att vissa lån icke äro studielån. Risk för rena bulvanlån för annan person kan jämväl befaras uppkomma. Bland annat av hänsyn till dessa svårigheter synes det önskvärt för att icke säga nödvändigt att fastställa en övre gräns för det lånebelopp, som för olika examina rimligen kan anses böra omfattas av den statliga garantien.

Att på förhand fastställa vissa maximilånebelopp gällande för respektive examina torde vara ägnat att inskränka lånenämndens möjligheter till individuell behandling av de lånesökande. En sådan åtgärd förefaller även kunna bidra till att skapa den föreställningen, att en generell utfästelse föreläge från statens sida att till var och en, som avlagt en viss examen, utfärda kreditgaranti för ett visst bestämt belopp, vilket ingalunda är fallet. Med hänsyn till att skuldsättningen kan vara mycket växlande även för en och samma examen, beroende på exempelvis i vilken utsträckning lånesökanden genom lån måst finansiera sina studier, om han bildat familj under studietiden, om han bedrivit specialstudier för erhållande av speciellt höga betyg

Departementschefen.

etc., vore en maximering av beloppet utan möjlighet för lånenämnden att taga hänsyn till föreliggande enskilda omständigheter vid fastställandet av lånets storlek särskilt olycklig, därför att detta enligt min mening skulle drabba många av de mest behövande och mest meriterade sökandena. Genom att ej maximilånebelopp fastställes för de olika examina tvingas lånenämnden till en ingående prövning av varje enskild ansökan om lån. Även den av vissa remissinstanser befarade tendensen till ökad skuldsättning torde, därest risk för sådan överhuvudtaget finnes, genom vetskapen om denna individuella prövning, komma att effektivt motverkas. Jag anser mig sålunda böra ansluta mig till vad befolkningsutredningen i detta avseende föreslagit.

Villkor för erhållande av lån.

Flera av remissinstanserna ha yttrat sig med anledning av befolkningsutredningens förslag till villkor för erhållande av lån, varvid främst frågan, om lån skall erhållas även av dem som efter examen fortsätta studierna, har uppmärksamrats.

Statskontoret finner det kunna bliva föremål för tvekan hur vidsträckt kravet på examen skall tolkas och föreslår att i den kungörelse, som kommer att utfärdas, de utbildningsanstalter uppräknas, vid vilka avläggande av examen skall berättiga till lån med statlig garanti.

Sparbanksinspektionen har uppfattat utredningens förslag så, att lån endast skall beviljas den, som avslutat sina studier. Denna inställning delas av inspektionen, som dock anser, att den bör komma klarare till uttryck.

Större akademiska konsistoriet i Lund yttrar:

Det torde erfordras bestämda anvisningar om att endast sådana akademiker böra erhålla lån under statsgaranti, vilkas examensmeriter och övriga förhållanden giva grund för att av dem vänta en verkligt framgångsrik verksamhet.

Stockholms högskolas rektorsnämnd anser, att enbart avlagd akademisk examen ej bör vara tillfyllest för att erhålla lån; härutöver bör krävas vissa kvalifikationer. Examensbetygen, vilka väl eljest som regel äro en användbar mätare av begåvningen, böra dock icke vara ensamt utslagsgivande; ett medelmåttigt betyg i filosofisk ämbetsexamen kan exempelvis kompenseras av ett utmärkt provårsbetyg.

Länsstyrelsen i Jönköpings län yttrar:

Av motiveringen framgår, att en förutsättning för erhållande av lån skall vara att studierna fullföljts till en utbildning, som normalt bör bereda vederbörande möjlighet till försörjning. De föreslagna bestämmelserna böra bringas i överensstämmelse härmed. Icke alla akademiska examina bereda möjlighet till försörjning.

Länsstyrelsen i Kronobergs län yttrar:

En precisering av de föreslagna bestämmelserna är önskvärd, så att det klart framgår, om län endast skall beviljas den, som utträtt i förvärvslivet eller även gäller för den, som fortsätter studierna.

Beträffande frågan om län skall erhållas, då examen avlagts men vederbörande fortsätter studierna, framhåller *större akademiska konsistoriet i Lund* följande.

Här bör uppmärksammas det icke ovanliga förhållandet att en person, som avlagt ämbetsexamen och utträtt i förvärvslivet, senare återvänder till fortsatt högre utbildning. En sådan sökande bör uppenbarligen icke vara avstängd från att efter avslutandet av den fortsatta utbildningen erhålla län med statsgaranti eller förhöjning av beloppet för ett tidigare erhållet sådant län.

Större akademiska konsistoriet i Uppsala framhåller, att det icke vore rättvist, om de studerande, som efter avlagd lägre akademisk examen kvarstanna vid universitet, icke komme i åtnjutande av samma förmåner som de, som efter examen utträda i förvärvsarbetet. Konsistoriet föreslår därför en modifiering i denna riktning.

Göteborgs högskolas lärarråd framhåller, att bestämmelserna i ämnet böra utformas så, att man med studieskuld avser skulder fram till och med gradualavhandlingen.

Styrelsen för Sveriges förenade studentkårer:

Anmärkningsvärt är, att utredningen icke närmare berört akademiker-
nas lånebehov efter examen. För en mängd akademiker äro nämligen löne-
villkoren närmast efter examen sådana, att fortsatt skuldsättning är nödvän-
dig. Skall det i dessa talrikt förekommande fall finnas möjlighet att, sedan
statsgaranterat län en gång bekommit, erhålla förhöjning av detsamma?
Besvaras frågan nekande, måste den skuldsatte vid sidan av det statsgaran-
terade lånet upptaga andra län. Liknande problem uppstår i de fall, då
någon efter att hava avlagt en examen och erhållit statsgaranterat län åter-
vänder till högskola eller eljest fortsätter studierna för högre examen.

Vad beträffar frågan om vilka examenskrav, som skola uppställas som villkor för erhållande av län, har befolkningsutredningen besvarat den så-
lunda, att varje akademisk eller därmed jämförlig examen, som normalt kan
väntas bereda vederbörande möjlighet till försörjning, bör öppna möjligheter
till erhållande av län.

Befolkningsutredningen har icke velat binda lånenämnden genom att när-
mare ange de examina, som kan komma i fråga, utan överlämnat åt nämnden
att avgöra de skilda examinas värde. Jag biträder den ståndpunkt be-
folkningsutredningen här intagit men finner mig böra göra det förtydligan-
det, att examina överskjutande studentexamens nivå i princip böra öppna
möjlighet till län. Sålunda bör enligt min mening t. ex. de som avlagt folk-
skolläroexamen kunna komma i fråga för erhållande av län.

Departement-
schefen.

Bedömandet av frågan huruvida vederbörande examen kan väntas bereda sökanden försörjning måste emellertid enligt min mening helt överlämnas åt länenämndens avgörande.

Vad beträffar frågan om lån skall kunna erhållas även då examen avlagts, men vederbörande fortsätter studierna i stället för att omedelbart söka sig ut i förvärsarbete, innebär befolkningsutredningens förslag, även om det främst tillkommit med hänsyn till det vanligaste fallet — att lånesökanden efter examen söker sig ut i förvärsarbete — enligt min mening inget hinder för dem, som bedriva studier för högre examina eller för doktorsdisputation, att erhålla lån.

Det har framförts, att ett lånebehov efter examen även kan föreligga. Enligt min mening bör i sådana fall, då detta lånebehov uppstått på grund av kostnader för vidare utbildning som t. ex. viss underläkartjänstgöring, provår o. s. v., möjlighet till förhöjning av det tidigare erhållna lånet beredas vederbörande vid den tidpunkt, då denna vidareutbildning avslutats.

Skulder föranledda av familjebildning.

Frågan om skulder, som föranletts av att den studerande bildat familj under studietiden, skola hänföras till de skulder, som den föreslagna kreditgarantien avses bära omfatta, har aktualiserats av ett antal remissinstanser.

Större akademiska konsistoriet i Lund uttalar, att det bör klargöras om skulder, som uppkommit genom att en sökande redan under studietiden bildat familj, få anses som studieskulder i förslaget mening. Det vore önskvärdt att så finge ske.

Styrelsen för Lunds studentkårs kreditkassa framhåller, att skulder, som föranletts av att en studerande redan under studietiden bildat familj, rimligen måste hänföras till studieskulder i förevarande sammanhang.

Styrelsen för Sveriges förenade studentkårer yrkar att skuld, som uppstått på grund av tidig familjebildning skall medräknas i studieskulden.

Departementschefen.

Ett av skälen varför befolkningsutredningen ej föreslagit ett maximilånebelopp för olika examina är önskan att vid bedömandet av respektive ansökningar kunna taga hänsyn till alla de olika faktorer, som kunnat påverka skuldbördans omfattning. Uppenbart är att tidig familjebildning är en av de mest verksamma faktorerna härvidlag. Att de skulder, som föranletts härav, skola hänföras till den skuldsumma, som den föreslagna kreditgarantien är avsedd att omfatta, är enligt min mening självklart, och detta torde även ha varit befolkningsutredningens åsikt.

Skulder till föräldrar.

Befolkningsutredningens förslag, att skulder till föräldrar och därmed jämförliga skulder ej skola kunna inräknas i det belopp, för vilket lån med statlig garanti kan erhållas, kritiserats av ett antal remissinstanser.

Länsstyrelsen i Jönköping förordar, att föräldraskulderna ej uteslutas från den statliga kreditgarantien, då de föreslagna inskränkningarna härutinnan lätt synas kunna kringgås.

Länsstyrelsen i Karlskrona anför att, i sådana fall, då långivarnas ekonomiska situation gör det påkallat, böra även lån av föräldrar och därmed jämförliga lån kunna ingå i det statligt garanterade lånet.

Styrelsen för Lunds studentkårs kreditkassa yttrar:

Det synes kassan rimligt, att studieskulder till föräldrar och dylikt jämföras med studieskulder till kreditinrättningar etc. Ofta förhåller det sig så, att fadern, som har lättare att erhålla lån än sonen och dottern, upp-tager lån i sitt namn och sedan utlånar beloppet till sonen etc. för dennes studier. Ofta utlånar fadern egna eller upplånade medel till en son eller dotter, som studerar, med mer eller mindre tillfälligt åsidosättande av övriga syskons intresse. Det synes kassan riktigt att jämföras dylika lån med övriga studielån. Skulle utredningens förslag i denna del följas, komma de sålunda diskvalificerade låneformerna att successivt försvinna för att ersättas med sådana lån, som enligt utredningens förslag komma att omfattas av de föreslagna lättnaderna.

Styrelsen för Sveriges yngre akademikers centralorganisation anför:

Det är icke möjligt att helt bortse från skulder till föräldrar och därmed jämförliga skulder. I ett stort antal fall äro sannolikt föräldrar och syskon i behov av det kapital, som utlånats. Det torde ej bereda oöverstigliga svårigheter att vid ansökan endast utmönstra sådana skulder till föräldrar och därmed jämförliga skulder, vilka med hänsyn till de allmänna grunderna för de föreslagna åtgärderna icke böra medgivas statsgaranti.

Styrelsen för Sveriges förenade studentkårer yttrar:

I kanske flertalet fall, då föräldraskulder finnas, kunna dessa betecknas som förtida arv. I många fall ha föräldrarna däremot verkligen utlånat spar-kapital, som måhända skall användas till deras egen pensionering, för ett annat barns utbildning eller dylikt. De äro då beroende av att återfå sina utlånade medel. I sådana fall böra föräldrarna kunna återfå sina medel på så sätt, att lånet omplaceras i ett banklån, för vilket statlig garanti lämnas på vanligt sätt.

Ehuru ett frångående av befolkningsutredningens förslag torde innebära en viss ökning av den ifrågasatta kreditgarantiens omfattning, kan jag dock ansluta mig till vad som från ett flertal remissinstanser anförts angående lämpligheten av att även skulder till föräldrar och därmed jämförliga skulder skola kunna inräknas i det belopp, till vilket lån med statlig garanti kan erhållas. I första hand böra dock bankskulder komma ifråga. Huruvida dessutom skulder till föräldrar och därmed jämförliga skulder skola kunna inräknas i det lån, som sökes, bör enligt min mening vara beroende på sökandens totala skuldsättning, vilken icke bör överskrida, vad som erfarenhetsmässigt kan anses skäligt med hänsyn till hans examensmeriter och de övriga omständigheter, som föreligga.

Departement-schefen.

Tidpunkt för ansökan om lån.

Ansökan om lån skulle enligt befolkningsutredningens förslag ske i nära anslutning till examens avläggande. Under en övergångstid skulle dock möjlighet att söka de föreslagna lånen öppnas för dem, som efter den 1 januari 1940 avlagt examen. Flera remissinstanser ha yttrat sig med anledning av detta förslag.

Statskontoret anser det böra vara tillräckligt, om låntagare, som avlagt examen efter den 1 januari 1943, beredas den föreslagna lånemöjligheten. De av beredskapen hårdast drabbade bleve då tillgodosedda.

Sparbanksinspektionen önskar ett förtydligande rörande dem, som genom övergångsbestämmelserna skola få lån. En huvudregel borde uppställas. Vidare borde föreskrivas, att lån skall sökas senast tre år efter avlagd examen.

Större akademiska konsistoriet i Lund yttrar:

Att döma av uttalanden i motiveringen och av de föreslagna övergångsbestämmelserna avses att statsgaranti endast skall kunna erhållas under åren närmast efter utträdet i förvärsarbete. Konsistoriet vill starkt ifrågasätta, om en dylik begränsning är påkallad eller lämplig. Bedömandet huruvida en viss person på grundval av en akademisk examen kan förväntas göra en värdefull insats är ofta säkrare, sedan han under några år fått pröva sig fram. De som gjort detta synas icke böra vara avskurna från det statliga stödet blott därför att de icke önskat taga detta i anspråk så tidigt som möjligt.

Göteborgs högskolas lärarråd anser, att lånen böra stå öppna för akademiker, som avlagt examen eller disputerat för graden förslagsvis efter den 1 januari 1935.

Överståthållarämbetet yttrar:

Enligt ämbetets förmenande böra de föreslagna bestämmelserna kompletteras med ett stadgande att en person för att kunna påräkna lån skall göra framställning därom i nära tidsanslutning till avläggandet av examen och inträdet i förvärsarbetet.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län anför:

Åtskilliga skuldsatta akademiker, som tagit sin examen före den 1 januari 1940, torde genom upprepade inkallelser under senaste världskriget hava hämmats i sina utkomstmöjligheter och därigenom hava kommit i en brydsam ekonomisk situation. Det synes rimligt att möjlighet bereddtes även dessa att komma i åtnjutande av den föreslagna förmånen. Därest en fixerad tidpunkt beträffande avlagd examen anses böra inflyta i övergångsbestämmelserna, synes befogenhet böra tilläggas länenämnden att, då synnerliga skäl föreligga, bevilja lån även för akademiker med examen av äldre datum.

Styrelsen för Lunds studentkärs kreditkassa yttrar:

Utredningen föreslår, att den skuldsatte akademiker, som önskar använda sig av den föreslagna låneformen, skall göra detta tämligen omedelbart efter det examen avlagts. Blott då låneformen första gången blir tillgänglig, skulle

speciella övergångsbestämmelser tillämpas. Emellertid är ju förhållandet det, att många examinerade akademiker ofta först efter åtskilliga år kommer fram till en inkomst, som gör det möjligt för honom att binda sig för en fixerad amorteringsplan för studieskulder. Kassan har svårt att inse, att icke omläggning av studieskulder skulle kunna generellt medgivas även vid senare tidpunkt.

Styrelsen för Sveriges yngre akademikers centralorganisation anför:

Därest en tidsgräns skall fastställas, bör den gå längre tillbaka i tiden än som föreslagits åtminstone till den 1 januari 1935. En differentiering av gränsen för olika yrkesutövare är emellertid påkallad. Därför vore det lämpligast att ej binda lånenämnden vid någon bestämd tidsgräns.

Det förefaller ur åtskilliga synpunkter lämpligt att ansökan om lån ingives i nära anslutning till examens avläggande. I regel bör enligt min mening sådan ansökan göras senast inom sex månader efter examens avläggande. Något oavvisligt krav härpå torde emellertid icke böra uppställas. Även vid en senare tidpunkt bör ansökan om lån alltså få göras. I vissa fall kan lånenämndens möjligheter till bedömning av sökandens kreditvärdighet tänkas vara större vid en senare tidpunkt t. ex. efter genomgången provår, erhållen fast anställning o. s. v. Men i allmänhet torde nämndens möjligheter att bedöma en ansökan vara mindre, när lång tid förflutit sedan studierna avslutades och alltså betydande svårigheter kunna föreligga att avgöra, huruvida sökandens skulder tillkommit på sådant sätt, att han är förtjänt av att komma i åtnjutande av den föreslagna kreditgarantien.

Departementschefen.

Avsikten med den föreslagna kreditgivningen är bland annat att underlätta familjebildning genom att sätta låntagaren i tillfälle att planmässigt amortera sina skulder. Det ligger i sakens natur att lånet under sådana förhållanden bör tagas, medan ännu goda förutsättningar föreligga, att kreditgivningens syfte skall nås.

I princip föreligger alltså intet hinder att ansökan om lån göres vid den tidpunkt, som förefaller sökanden mest lämplig. Ur denna synvinkel torde också problemet om i vilken utsträckning personer, som vid förslaget ikraftträdande redan avlagt examen, skola komma i åtnjutande av lån, böra betraktas. Jag ansluter mig emellertid till befolkningsutredningens uppfattning att främst de som avlagt examen efter den 1 januari 1940 böra komma ifråga till erhållande av lån, men finner mig icke böra förorda någon bestämd tidsgräns, varför i enlighet med förslaget principer även andra sökande böra kunna erhålla lån.

Överflyttning av lån till postsparbanken.

Befolkningsutredningens förslag att lånet skall överflyttas till postsparbanken för framtida bevakning, då låntagare råkat i betalningssvårigheter, som i framtiden kunna väntas bliva övervunna, och den kreditanstalt som

utlämnat lånet ej önskar åtaga sig det framtida bevakandet av lånet, har berörts i ett antal yttranden.

Statskontoret avstyrker utredningens förslag i denna del. Sparbankerna och kreditkassorna kunna enligt statskontorets mening själva bevaka lånen.

Generalpoststyrelsen yttrar:

Styrelsen har intet att erinra mot att vissa lån skola övertagas av postsparbanken men understryker att dessa äro de mest svårbehandlade fallen, varför arbetet med dem blir krävande och kan komma att omspanna en lång följd av år. Styrelsen ifrågasätter dock om den ej som vid de s. k. räntefria studielånen borde äga att utan lånenämndens hörande medge anstånd med amortering och räntebetalning och medge förlängning av amorteringstiden samt då så är motiverat kunna uppsäga lånet till betalning inom sex månader.

Beträffande postsparbankens ersättning för sitt bestyr med lånen föreslår styrelsen att den i förekommande fall framdeles får återkomma till saken då erfarenhet vunnits.

Styrelsen för svenska sparbanksföreningen anför:

Styrelsen vill framhålla, att även sparbankerna smidigt och effektivt handhava lån av olika slag, även studielån, och att sparbankernas förluster på lån hålla sig vid ett minimum. Styrelsen är därför övertygad om att överflyttning i enlighet med befolkningsutredningens förslag av nu ifrågavarande lån från sparbankerna till postsparbanken icke skall behöva förekomma i någon nämnvärd omfattning.

Styrelsen för Lunds studentkårs kreditkassa finner den av utredningen föreslagna överflyttningen av vissa nödlidande lån till postsparbanken fullständigt obehöfvlig för att icke säga meningslös.

Departement-
schefen.

Erfarenheterna från den statliga kreditgivningen i form av räntefria studielån ha som befolkningsutredningen framhållit visat, att man icke utan framgång har kunnat avstå från att avskryva lån även då låntagaren råkat ut för en längre tids betalningsoförmåga. Jag delar utredningens uppfattning att avskrivning i sådana fall ej bör ske. I stället bör den tidpunkt avvaktas, då låntagarens ekonomiska läge förbättrats, varefter ny överenskommelse om fortlöpande amortering av skulden bör träffas.

Jag biträder befolkningsutredningens förslag att dessa lån i de fall, då vederbörande kreditinstitut så önskar, skola överflyttas till postsparbanken.

Organisatoriska spörsmål.

Frågan om kreditgivningens organisation har berörts av ett antal remissinstanser. I främsta rummet har därvid diskuterats huruvida kreditgivningen skall handhavas av en central lånenämnd, såsom befolkningsutredningen föreslagit, och sammansättningen av denna nämnd. Även frågan om den föreslagna fondbildningen och om affärsbankernas medverkan vid kreditgivningen har emellertid aktualiserats. Vidare har uppmärksamheten riktats på de even-

tuella ändringar av sparbankslagen, som kunna bliva nödvändiga med anledning av det framlagda förslaget.

Universitetskanslern yttrar:

Det skulle vara välbetänkt att, då fråga är om personer, som utexaminerats från de 5 akademiska läroanstalterna, vid låneansökningarnas behandling städe taga i anspråk den stora erfarenhet och sakkunskap, som finnes samlad hos statsstipendienämnderna.

Styrelsen för Lunds studentkårs kreditkassa kan icke finna, att den av utredningen föreslagna centrala lånenämnden är erforderlig eller önskvärd. Ifrågavarande sparbanker och kreditkassor torde vara så kvalificerade, att en överinstans till dem för bedömande av krediterna ifråga icke torde vara behöflig.

Beträffande lånenämndens sammansättning framhåller styrelsen:

Det bör tillses, att lånenämnden innehåller sakkunskap rörande aktuella förhållanden i olika delar av landet. Kassan vill särskilt framhålla angelägenheten av att i nämnden finnes någon, som studerat i Lund och fortfarande har hemvist i staden eller dess närhet.

Styrelsen för Uppsala studentkårs kreditkassa yttrar:

Den vidgade borgensfria utlåningen till akademiker skulle avsevärt vinna i säkerhet, om utlåningen omhänderhades av studentkårer och nationer jämte kreditkassorna. Den nödvändiga kontrollen kunde ske genom att staten beredde sig tillfälle att deltaga i förvaltningarna genom att utse en eller två ledamöter och en revisor.

Styrelsen för Sveriges förenade studentkårer förordar, att organisationen förenklas så att lånens beviljande sker på de olika kårorterna av särskilda nämnder, uppbyggda efter statsstipendienämndernas mönster.

Därest den centrala lånenämnden skulle bibehållas, understryker styrelsen vikten av att kontakt hålles med studentorganisationerna.

Styrelsen anför vidare:

Därest det centraliserade förfarandet skulle bliva genomfört, är det angeläget, att studentorganisationerna få tillfälle yttra sig över ansökningarna på samma sätt som sedan många år skett vid utdelning av statsstipendier. Därigenom skulle lånenämnden tillföras någon personlig kännedom om låne-sökandena.

Beträffande den föreslagna fondbildningen anför *statskontoret*:

Den föreslagna fondbildningen är ej — med hänsyn till att, därest överskyttning av lån till postsparbank ej sker, det uteslutande gäller att täcka uppkomna förluster — ändamålsenlig eller i överensstämmelse med veder-tagna finansieringsprinciper. För lånemedelsförlusternas täckande bör ett särskilt anslag på riksstatens driftbudget uppföras.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län yttrar:

Ytterligare må ifrågasättas, om det verkligen skall vara behöfligt och lämpligt att för infriande av statens garanti för lånen upplägga en särskild

fond. Det synes tillfyllest, om i rikstaten i samband med anvisandet av medel för uppehållande av nämndens verksamhet jämväl upptages ett årligt förslagsanslag för bestridande av de eventuellt uppkommande förlusterna.

Fullmäktige i riksbanken anför:

Enligt förslaget skola garantilånen kunna utlämnas av sparbank eller studentorganisations kreditkassa. I anslutning härtill vilja fullmäktige framhålla, att riksbanken utlämnat ett betydande antal avbetalningslån, som avse studiekostnader för akademisk eller därmed jämförlig examen. Sålunda ha under åren 1944 och 1945 enbart vid huvudkontoret beviljats omkring 700 dylika lån på tillhoppa omkring 2 200 000 kronor. Det kan framstå såsom mindre önskvärt, att en stor del av dessa lån flyttas från riksbanken i samband med ett genomförande av förslaget. Fullmäktige ha för sin del ingen erinran mot att riksbanken — om så anses lämpligt — upptages bland de kreditanstalter, som skola kunna utlämna de statliga garantilånen. Om förslag härom skulle framläggas, äro fullmäktige beredda att avlåta framställning om de ändringar i bankoreglementet, som erfordras för låneverksamhetens bedrivande.

Ett antal remissinstanser ha uppmärksammat frågan om affärsbankernas ställning till den föreslagna kreditgivningen.

Bank- och fondinspektionen anför:

Något skäl varför icke även affärsbank skulle kunna fungera som lokal kreditanstalt har, såvitt inspektionen kunnat finna, icke anförts av utredningen.

Inspektionen, som länge ägnat speciell uppmärksamhet åt affärsbankernas kreditgivning för studieändamål, kan vitsorda att en betydande del av de studerandes lån äro placerade just i dessa banker.

Vid sådant förhållande och då enligt vad utredningen själv framhållit många skäl tala för att den statligt garanterade kreditgivningen organiseras så, att lånen i största möjliga utsträckning komma att kvarligga i den kreditanstalt, där de ursprungligen beviljats, torde även affärsbankerna böra beredas tillfälle att medverka vid nämnda kreditgivning. På grund av återbetalningsvillkoren förutsätter dock en sådan anordning ändring i bankernas bolagsordningar.

Styrelsen för svenska bankföreningen har vidtagit en summarisk utredning rörande omfattningen av affärsbankernas medverkan vid utlämnande av studielån till akademiker. Utredningen har begränsats till Stockholm, Göteborg, Uppsala och Lund. Styrelsen anför härom följande.

Undersökningens resultat utvisar, att dylika studielån för närvarande finnas utlämnade från affärsbanker i Stockholm till 170 låntagare å sammanlagt cirka 363 000 kronor, i Göteborg till 149 låntagare å sammanlagt cirka 306 000 kronor, i Uppsala till 1 885 låntagare å sammanlagt cirka 1 774 000 kronor samt i Lund till 820 låntagare å sammanlagt 874 000 kronor.

Styrelsen anför vidare:

Tyvänn hava sådana uppgifter icke varit för bankföreningen tillgängliga, att en jämförelse kunnat göras med sparbankernas och studentkreditkassornas motsvarande utlåning i de nämnda städerna, men i varje fall synes den

slutsatsen kunna dragas av de anförda siffrorna, att affärsbankernas medverkan vid finansiering av akademiska och därmed jämförliga studier är väsentligt större än som av utredningen antagits, då den vid utformandet av sitt förslag ansett affärsbankerna böra uteslutas från kretsen av de kreditinstitut, som skola äga utlämna de ifrågasatta garantilånen.

Bankföreningen vill sålunda för sin del bestämt hävda, att därest det befinnes lämpligt att lösa det föreliggande problemet enligt de av utredningen föreslagna principerna — med i författningssväg lämnad utfästelse om garanti-lån efter avlagd examen — dylika lån böra kunna utlämnas jämväl av affärsbank. Något annat skulle innebära en enligt bankföreningens mening obefogad diskriminering av affärsbankerna.

Mot befolkningsutredningens förslag att förlägga beviljandet av krediterna till en central lånenämnd har från ett antal remissinstanser kritik riktats till förmån för en decentraliserad kreditgivning. Även om den ifrågasatta kreditgivningen inskränktes till att omfatta enbart akademiker, erbjuda de framförda alternativen enligt min mening knappast några fördelar. Därest man såsom i nu föreliggande förslag utsträcker kreditgivningen till att omfatta även andra grupper med dyrbar utbildning, kan en organisation efter de antydda linjerna tänkas medföra vissa risker, vilka synas kunna undvikas vid den av befolkningsutredningen föreslagna anordningen. Jag biträder sålunda vad befolkningsutredningen föreslagit i avseende på lånenämnden och dess sammansättning.

För tillgodoseendet av det medelsbehov, som kan komma att uppstå, dels vid överflyttningen av lån till postsparbanken och dels på grund av den föreslagna kreditgarantien, har befolkningsutredningen föreslagit inrättandet av en fond.

Jag ansluter mig till den av statskontoret och länsstyrelsen i Skaraborgs län framförda uppfattningen, att fondbildning ej bör komma i fråga för detta ändamål. För den föreslagna kreditgivningen genom postsparbanken bör enligt min mening bankens medel komma till användning och för täckande av lånemedelsförlusterna bör ett särskilt anslag på riksstatens driftbudget uppföras.

Befolkningsutredningen har föreslagit, att utlämnandet av lånen skall kunna ske genom sparbanker och studentkårernas kreditkassor. Fullmäktige i riksbanken ha under hänvisning till det avsevärda antal studielån, som riksbanken årligen utlämnar, funnit det mindre önskvärt, att dessa lån flyttas från riksbanken i samband med förslagets genomförande. Jag delar denna uppfattning och finner mig böra förorda att de föreslagna lånen skola kunna utlämnas även genom riksbanken. Utredningen har vid framläggandet av sitt förslag utgått från, att något intresse ej kunde väntas föreligga från affärsbankernas sida för den föreslagna kreditgivningen. Då emellertid motsatsen visat sig vara fallet och det enligt min mening icke förefinnes grundad anledning att under sådana förhållanden inskränka rätten att utlämna de föreslagna med statlig kreditgaranti försedda lånen till enbart riksbanken, spar-

Departementschefen.

bankerna och studentkårernas kreditkassor, finner jag mig böra biträda det av bank- och fondinspektionen och styrelsen för svenska bankföreningen framförda yrkandet att dylika lån böra få utlämnas även av affärsbankerna.

Frågan om de ändringar av sparbankslagen, som må föranledas av förevarande förslag, kommer statsrådet och chefen för finansdepartementet att anmäla i annat sammanhang.

Förslagets ekonomiska konsekvenser.

Erfarenheterna från kreditgivningen i form av statens räntefria studielån ge enligt befolkningsutredningens uppfattning vissa anvisningar beträffande omfattningen av de risker, som den föreslagna kreditgarantien kan medföra för statsverket. Avskrivningarna på dessa lån uppgå för närvarande till omkring 1,7 procent av ursprungliga lånebeloppet, d. v. s. av utlånade 4,5 miljoner ha omkring 75 000 kronor avskrivits, 2,7 miljoner ha återbetalats.

Storleken av de belopp, som kreditgarantien kan väntas omfatta, kan ej med någon säkerhet anges. I den undersökning (stat. off. utr. 1943:17), som utförts av arbetsmarknadskommissionen, uppskattades den sammanlagda skuldsumman för dels de akademiker, som under tiden höstterminen 1936—vårterminen 1942 avlagt examen, och dels de studerande, som icke avlagt examen men vårterminen 1942 bedrevo studier, till 35 à 40 miljoner kronor. Av detta belopp beräknades 23,3 procent vara bankkulder och 5,9 procent vara kulder till kreditkassor. Omkring 46 procent av beloppet beräknades vara kulder till föräldrar.

Statskontoret framhåller hurusom förslaget torde ha en väsentligt större ekonomisk räckvidd än som framgår av i betänkandet gjorda, på knapphändigt och delvis ofullständigt siffermaterial grundade antaganden rörande den sannolika lånefrekvensen.

Sparbanksinspektionen anser, att förlustriskerna även vid en noggrann prövning bli större än vad befolkningsutredningen kalkylerat med.

Större akademiska konsistoriet i Lund yttrar:

Förslaget medför icke någon omedelbar utgift av statsmedel. Sådana utgifter komma däremot att erfordras för att täcka de förluster, som efter hand måste uppstå. Om storleken av dessa göras i betänkandet vissa antydningar. Det förefaller antagligt, att man härvid underskattat förlustrisken.

De förbindelser, som staten enligt den föreslagna anordningen skall ikläda sig, äro sålunda ganska svåröverskådliga. Med hänsyn härtill kunna naturligtvis anföras statsfinansiella betänkligheter mot förslaget. Konsistoriet anser sig icke böra tillmätas dessa en i och för sig avgörande betydelse vid förslagets bedömande från de synpunkter, som konsistoriet närmast har att företräda.

Styrelsen för Lunds studentkårs kreditkassa anför:

För den föreslagna länenämnden beräknas av utredningen utan specifikation en kostnad av 10 000 kronor för år. Även om detta belopp skulle kom-

ma att visa sig tillräckligt, skulle, med utgångspunkt från det av utredningen beräknade antalet låneansökningar, en kostnad av minst 25 kronor för varje lån tillkomma utöver de lokala anstaltarnas kostnader.

Av större betydelse är frågan om storleken av de förluster som komma att drabba staten på grund av dess garanti. Utredningen synes uppskatta statens förlustrisk å den föreslagna statsgarantien till 1,7 procent av det utlämnade lånebeloppet. Enligt kassans mening är denna uppskattning mycket starkt optimistisk.

Kassans material från åren 1923—1944, vilket dels är större än det som utredningen baserar sig på, dels torde vara mera jämförbart med det, som här avses, visade återbetalning hittills genom livförsäkring vid låntagarnas död av 1,2 procent av det sammanlagda utlämnade lånebeloppet och inbetalning hittills av borgensmännen vid låntagarnas oförnöga av 2,6 procent av samma lånebelopp. Summan härav, 3,8 procent, som ju är vida högre än de av utredningen antagna, 1,7 procent, kommer givetvis att ytterligare stiga, innan ifrågavarande låneportfölj helt avvecklats. Siffran 3,8 procent är emellertid ingalunda tillräcklig för att ange den sannolika förlustrisken.

Styrelsen för Sveriges förenade studentkårer uppskattar på basis av tillgängligt material den skuldsomma (exklusive föräldraskulder), som tynger de nu studerande, till 25 miljoner kronor. Styrelsen anför:

Med utgångspunkt från en genomsnittlig skuldbelastning (alltjämt exklusive föräldraskulder) — bland skuldsatta och icke skuldsatta — vid avläggande av slutexamen av för man 4 000 kronor och för kvinna 1 500 kronor kan, då antalet nyexaminerade akademiker under krigsåren årligen uppgått till ungefär 1 400 män och 300 kvinnor, den sammanlagda skuldsättningen för en årskull akademiker skattas till omkring 6 000 000 kronor.

Om förlusterna beräknas till 3 procent årligen, vilket är mycket lågt räknat, skulle den årliga utgiften för förslaget genomförande, därest fonden till fullo utnyttjades, bli 180 000 kronor jämte administrationskostnader.

De här angivna beräkningarna äro, som redan nämnts, ytterligt osäkra, men torde giva någon föreställning om storleksordningen av de tal, varom är fråga.

I likhet med befolkningsutredningen anser jag, att den föreslagna kreditgarantiens framtida omfattning är svår att på förhand bedöma. Därest utbildningskostnaderna genom samhällliga åtgärder inom den närmaste framtiden kunna väntas bli väsentligt reducerade, kommer detta självfallet att avsevärt minska skuldsättningen hos de studerande, varför också den nu föreslagna kreditgarantiens betydelse i motsvarande grad minskas. Mot bakgrunden av de allmänt omfattade önskemålen om en demokratisering av utbildningsmöjligheterna genom ett avlägsnande av de ekonomiska spärrarna vågar jag sålunda hävda den uppfattningen, att den nu föreslagna kreditgarantien främst kommer att anlitas av dem, som under senare år avlagt examen, och av dem, som inom de närmaste åren väntas avlägga examen. I framtiden bör man däremot enligt min mening räkna med att statliga åtgärder avsedda att minska utbildningskostnaderna leda till reducerade anspråk på den föreslagna kreditgarantien.

Departementschefen.

Med hänsyn till att det föreliggande förslaget i avseende främst på de s. k. föräldraskulderna går längre än befolkningsutredningens förslag, anser jag mig dock böra påpeka, att kreditgarantiens aktuella omfattning kan väntas bli något större än vad befolkningsutredningen utgått från.

Styrelsen för Lunds studentkårs kreditkassa har beträffande förlustriskerna vid den föreslagna kreditgivningen anfört, att befolkningsutredningen väsentligt underskattat dessa. Styrelsen räknar med att knappast ens en förlustrisk på 3,8 procent av kapitalet kommer att visa sig vara tillräcklig. Styrelsen för Sveriges förenade studentkårer har uppskattat den sammanlagda skuldsättningen för en årskull akademiker till omkring 6 miljoner kronor. Styrelsen beräknar förlustrisken till 3 procent årligen, vilket den anser vara mycket lågt räknat. Den årliga utgiften för ett genomförande av förslaget skulle då bli 180 000 kronor, bortsett från administrationskostnaderna.

Mot det material, som bildar underlaget för styrelsens för Lunds studentkårs kreditkassa uppskattning av förlustriskerna, torde åtskilliga anmärkningar kunna göras. Det är emellertid tillräckligt att framhålla, att materialet omfattar kreditkassans hela utlåning, alltså även lån, som utlämnats till sådana personer, som påbörjat studier utan att fullfölja dem fram till någon examen. Under sådana förhållanden torde kreditkassans klientel i fråga om betalningsförmåga icke vara fullt jämförbart med det utvalda låntagarklientel, som avses erhålla den nu föreslagna kreditgarantien. De av styrelsen för Sveriges förenade studentkårer gjorda uppskattningarna av förlustriskerna basera sig också på ett material, som icke utan vidare kan betraktas som normgivande för kreditgarantiens framtida omfattning.

En annan, ehuru även den osäker, utgångspunkt för bedömandet av de framtida förlustriskerna kan erhållas, om man utgår i stort sett från samma utgångspunkter som befolkningsutredningen, nämligen från det tillgängliga materialet angående avlagda examina vid samtliga universitet, högskolor och fackhögskolor och från den uppskattning av förekomsten av banksskulder och därmed jämställda skulder och dessa skulders genomsnittliga belopp, som göres i arbetsmarknadskommissionens betänkande (stat. off. utr. 1943:17) samt från den generaliseringen, att alla som ha banksskulder skulle erhålla kreditgaranti. Antalet lånesökande kan under dessa omständigheter beräknas till omkring 500 per år med en genomsnittlig skuld på 3 400 kronor, varvid bortsetts från skulder till föräldrar. Den sammanlagda skuldsättningen (exklusive föräldraskulder) för en årskull skulle alltså kunna uppskattas till omkring 1 700 000 kronor. Detta belopp, som kreditgarantien sålunda förutsättes omfatta, torde dock som mått på den skuldsomma, som årligen kan väntas bli föremål för statsgaranti, ur vissa synpunkter vara för högt, ty dels kunna inte alla skuldsatta erhålla kreditgaranti och dels torde de, som endast ha skulder på mindre belopp, ej söka lån med statlig kreditgaranti. Å andra sidan kan en ökning av kreditgarantiens omfattning komma att föranledas av möjligheten att erhålla kreditgaranti även för den del av skulden, som

utgöres av skuld till föräldrar. Att dessa skulder i någon större omfattning skulle komma att överflyttas till lån med statlig garanti torde med hänsyn till skuldernas karaktär ej vara att vänta. Det är omöjligt att exakt ange verkningarna av de faktorer, som sålunda påverka kreditgarantiens omfattning. Det torde emellertid icke vara orimligt att vänta sig, att de komma att uppväga varandra.

Den föreslagna kreditgarantien skulle enligt dessa beräkningsgrunder komma att omfatta skulder till ett belopp av 1 700 000 kronor för varje årskull, som kommer i åtnjutande av garantien. Därest avskrivningarna bleve jämförliga med dem, som uppstått på statens räntefria studielån eller 1,7 procent, skulle den årliga utgiften för förslaget genomförande böra beräknas till 28 900 kronor jämte administrationskostnader, förutsatt att skuldsättningen bland de utexaminerade är av den anförda omfattningen.

Det förhållandet, att vissa redan utexaminerade personer föreslås kunna komma i åtnjutande av den föreslagna kreditgivningen, kommer sannolikt att medföra att denna redan under det första verksamhetsåret kan väntas omsluta ett väsentligt högre belopp än det som motsvarar den normala skuldbördan för en årskull akademiker. I samma mån som kreditgarantien dessutom tas i anspråk av andra än akademiker minskas självfallet det här framlagda materialets representativitet.

Det framgår av det nyss anförda, att förlustriskerna icke för närvarande låta sig beräkna med den säkerhet, att en viss årlig förlust kan på förhand fixeras. Förlustriskerna bedömas, som synes, högst olika beroende på från vilket material man anser riktigast att utgå. Detta kan i sin tur med hänsyn till de begränsade erfarenheter, som föreligga, knappast bliva föremål för annat än ett subjektivt bedömande. Det förefaller enligt min mening ej osannolikt, att den verkliga förlustrisken kan visa sig ligga emellan de här anförda uppskattningarna. Oavsett hur förlustriskerna bedömas kan man emellertid utgå från, att dessa under de närmaste åren kunna förväntas bliva mycket begränsade. Jag anser mig under sådana förhållanden böra förorda, att i avvaktan på att säkrare utgångspunkter skola föreligga för ett bedömande av den föreslagna kreditgarantiens omfattning och de därav föranledda förlusternas storlek ett förslagsanslag på 20 000 kronor anvisas för täckande av under budgetåret 1946/47 uppståande förluster.

Beträffande kostnaderna för den föreslagna lånenämndens verksamhet förordar jag, att dessa må gäldas av det under åttonde huvudtiteln uppförda förslagsanslaget till kommittéer och utredningar genom sakkunniga.

Hemställan.

Under åberopande av vad i det föregående anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med av mig tillstyrkta grunder utfärda erforderliga bestämmelser angående statlig kreditgaranti för lån åt den som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen;

dels ock till *Kostnader för statlig kreditgaranti för vissa studielån* under åttonde huvudtiteln för budgetåret 1946/47 anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 20 000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Gösta Sandberg.